

A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben¹

- I. Bevezető gondolatok a polgári eljárás alapelveinek változásairól
- II. A bíróság tájékoztatási kötelezettségének esedékessége
- III. A bíróság tájékoztatási kötelezettségének formai kérdései
- IV. A bíróság tájékoztatási kötelezettségének tartalmi kérdései
 - IV/A. A Pp. 3. § (3) bekezdés és 141. § (2) bekezdés összefüggései
 - IV/B. A tájékoztatási kötelezettség tárgya, terjedelme (a jogcímhez kötöttség kérdései)
 - IV/C. Tájékoztatás a bizonyítási eszközökről, különösen a szakértői bizonyításról
 - IV/D. Tájékoztatás a bizonyítás eredményéről
 - IV/E. Az ellenérdekű fél tájékoztatása
 - IV/F. Tájékoztatás a bizonyítással való késedelem és mulasztás jogkövetkezményeiről
- V. A téves, vagy hiányos tájékoztatás értékelése a másodfokú eljárásban
- VI. Tájékoztatási kötelezettség, valamint bizonyítás és rendelkezési elv a fellebbezési eljárásban
 - VI/A. Az alapelvek a fellebbezési eljárásban
 - VI/B. A bizonyítás korlátai a másodfokú eljárásban
 - VI/C. A hatályon kívül helyező végzés
- VII. A Pp. 7. § (2) bekezdésében előírt tájékoztatási kötelezettség és annak alkalmazása
- VIII. Összefoglaló megállapítások

¹ Az előterjesztést megvitatta a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma a 2008. december 1.-i ülésén.

I. Bevezető gondolatok a polgári eljárás alapelveinek változásairól

A polgári eljárás alapelvei olyan általános elvi tételek, amelyek a jogpolitikai és jogtudományi nézetek, valamint a tételes jogi szabályok találkozási pontján helyezkednek el és átmenetet képeznek az említett területek között. Jellemző vonásuk, hogy normatív formában jelennek meg, amelynek következtében jogilag kötelező erővel rendelkeznek. Megsértésük jogkövetkezményeit azonban már a részletszabályok határozzák meg. Fő rendeltetésük, hogy irányt mutassanak mind a jogalkotó, mind pedig a jogalkalmazók számára annak érdekében, hogy a részletszabályok megalkotása és alkalmazása során tevékenységük azonos irányba – az alapelvek érvényre juttatásának irányába – mutasson. Emellett támpontként szolgálnak a részletszabályok értelmezése során és jelentős a hégzagpótló szerepük is.

Az alapelvek emberi magatartásokat közvetlenül nem szabályoznak. Az általánosítás és az absztrakció olyan magas szintjén helyezkednek el, hogy ennek következtében – paradox módon – létezésük és érvényesülésük a részletszabályok nélkül elképzelhetetlen. Ezek oldaláról vizsgálva viszont az állapítható meg, hogy egy-egy tételes jogi szabály alkalmazása során egyidejűleg több általános elvi tételnek is érvényesülnie kell. Az alapelvek ugyanis nem önmagukban, egymást váltva, hanem mind egymással, mind pedig a részletszabályokkal egységes logikai összefüggés-rendszert alkotva fejtik ki azt a hatásukat, hogy megfelelő mederbe tereljék a polgári per egész folyamatát.

Az alapelvek egymáshoz való viszonyában semmilyen hierarchia nem mutatható ki. Nincs fontos és kevésbé fontos alapelv, egyik sem alkalmas arra, hogy működése során a másikat kiszorítsa. Az alapelvek eltérő tárgya, a polgári per különböző szakaszai, valamint az ügyek egyedi sajátosságai azonban elvezethetnek oda, hogy az egyes alapelvek eltérő ügyekben más hangsúlyokkal és különböző intenzitással fejtik ki hatásukat.

Az alapelvek részben az Alkotmányban, részben a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény bevezető rendelkezései között helyezkednek el. Az Alkotmányban rögzítettek hatálya az egész jogrendszerre, a törvényben foglaltaké pedig az egész polgári perre kiterjed.

Az alapelvek változása szoros összefüggést mutat a társadalmi viszonyok és a jogpolitika alakulásával. Ennek megfelelően az elmúlt két évtizedben a fejlődésüket meghatározó legfontosabb tényezők a rendszerváltás és az Európai Unióhoz való csatlakozás voltak. A folyamat lényege röviden abban foglalható össze, hogy a korábbi, gondoskodó, ennek érdekében az életviszonyokba mélyen beavatkozó, paternalista államról szóló felfogást felváltották az állampolgárok autonómiáját előtérbe helyező, ún. szolgáltató államra vonatkozó nézetek. Ez jelentősen kihatott az állami szerveknek – köztük a bíróságoknak – mind a működésére, mind a feladataira, mind pedig az ezekről alkotott nézetekre. A változások során választott szervezeti és működési megoldásokhoz mintául szolgáltak és azokra jelentős hatással voltak az Európai Unióban, illetőleg a tagállamokban alkalmazott megoldások.

Az említett folyamatok a polgári eljárás alapelvei között is lényeges változást hoztak. A törvény az eljárás célját korábban a jogvitáknak az igazság alapján történő eldöntésében, a jelenleg hatályos szöveg pedig a jogviták pártatlan és az alapelveket érvényre juttató eldöntésében jelölte meg. Ezzel összhangban a bíróság feladatául korábban azt tűzte, miszerint hivatalból is gondoskodják, hogy a felek jogait gyakorolhassák, kötelezettségeiket pedig teljesítsék, melyhez a figyelmeztetés és tájékoztatás, valamint hivatalbóli eljárás széles körű kötelezettségét fűzte. A jelenleg hatályos szabály szerint a bíróság feladata a perek tisztességes lefolytatása és ésszerű időn belüli befejezése. A bíróság tájékoztatási kötelezettsége pedig főszabályként a bizonyításra szoruló tényekre, a bizonyítási teherre és a bizonyítás sikertelenségének következményeire korlátozódik. E változások mind a jogalkalmazásban, mind a szakirodalomban jelentős visszhangot váltottak ki. A vélemények többsége két kérdés köré csoportosult. Egyrészt: hogyan viszonyulnak a polgári eljárás jelenleg hatályos alapelvei és részletszabályai az anyagi igazság kiderítéséhez, másrészt: hogyan egyeztethető össze a bíróság jelenleg hatályos tájékoztatási kötelezettsége a kérelemhez kötöttség elvével, valamint azzal, hogy a bíróságot a fél által megjelölt jogcím nem köti.

A helyes válaszok további kereséséhez célszerű az Alkotmány 57. § (1) bekezdésének a polgári eljárásra vonatkozó, alapvető szintű rendelkezéséből kiindulni. Eszerint a Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő és jogosult arra, hogy valamely perben jogait és kötelességeit a törvény által felállított, független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. Az itt lefektetett elveket tovább részletezi a Pp. 1. §-a és 2. § (1) bekezdése annak kimondásával, hogy a törvény célja a jogviták pártatlan eldöntése és a törvényben meghatározott alapelvek érvényre juttatása. Ebben a bíróságok feladata a perek tisztességes és ésszerű időn belül történő lefolytatása.

Az alapelveknek a fent leírt tartalmú változása és most ismertetett végeredménye gyakran felveti a kérdést: a polgári perben az igazságosság, vagy a jogszerűség élvez-e elsőbbséget, a bíróságok igazságot, vagy jogot szolgáltatnak. Meglátásom szerint ez egy rosszul feltett kérdés, amelyre csak rossz válasz adható. A hibája pedig abban jelölhető meg, hogy már maga a kérdés szembeállít egymással olyan dolgokat, amelyek a valóságban egymást kiegészítve és egymással szoros összhangban állva működnek.

Ennek az összhangnak a vizsgálata során abból kell kiindulni, hogy minden bíróság elé kerülő jogvita mögött egy konkrét élethelyzet húzódik meg, amelyben olyan problémák merültek fel, amelyek megoldását az érintett a bírósági eljárás lefolytatásától és bírói döntés meghozatalától várja. Ebben a helyzetben a bírói döntés társadalmi rendeltetése végső soron a jogvitával érintett személyek életében felmerült konkrét probléma egyedi megoldása. A polgári eljárás fent ismertetett alapelvei nem tekinthetők öncélnak, csakis eszközöknek e társadalmi rendeltetés megvalósításához.

Ugyanakkor látni kell azt is, hogy valamely létező társadalmi, vagy egyéni probléma orvoslására csak olyan megoldás lehet alkalmas, amely a való tényekből indul ki és hatása ugyanide tér vissza. A problémának mind a felismerése, mind pedig a

kezelhetősége döntő mértékben függ attól, hogy az való tényeken alapul-e. Ennek hiánya megakadályozza a jogvita érdemi és tartalmi megoldását, az ilyen bírói döntés diszfunkcionális eredményekhez vezet.

Feltehetően ezek a gondolatok vezették a jogalkotót, amikor nemzetközi dokumentumok alapján átvette az ún. tisztességes eljárás fogalmát és a hozzá kapcsolódó jogintézményeket. Ebben azonban nyilvánvalóan nem irányíthatta az a szándék, hogy a korábban középpontban állt anyagi igazságot háttérbe szorítsa. Helyes megközelítésben ezt a jogalkotói döntést az vezérelte, hogy a társadalmi viszonyok fent részletezett változásait követve és annak következményeit leszűrve, a hangsúlyok és feladatmegosztások korrekciójával olyan egyensúlyt teremtsen a jogi szabályozásban, mely a fennálló viszonyoknak jobban megfelel.

A tisztességes eljárás követelménye nem öncél, hanem egy olyan tartalmi keret, mely magában foglalja a teljes törvény előtti és eljárásbeli egyenlőséget, a független és pártatlan bíróság nyilvános, korrekt módon és ésszerű időn belül lefolytatott tárgyalását. A tisztességes eljárással kapcsolatban mind az Alkotmány 57. § (1) bekezdése, mind pedig a Pp. 1. §-a és 2. § (1) bekezdése csak a legalapvetőbb fogalmi elemeket tartalmazza. Ez azonban nem egy taxáció, nem egy lezárt rendszer, hanem a fogalom nyitott, melynek további tartalommal való feltöltése a jogalkalmazókra vár. A tisztességes eljárásnak és a hozzá kapcsolódó alapelvek rendszerének megfogalmazása során a jogalkotó abból a vélelemből indult ki, hogy ezek megvalósításával és érvényre juttatásával biztosítható a legjobb eséllyel, hogy a jogviták eldöntése a való tények alapul vételével, a perbe vitt társadalmi és életviszonyok érdemi és tartalmi megoldásával jár. A tisztességes eljárás követelménye ugyanis alapvetően annak biztosítására szolgál, hogy a bírósági eljárásból kizárható legyen minden külső befolyásoló tényező és a bíróság döntését kizárólag a tények és jogszabályok határozhassák meg. Mindebből az következik, hogy a Pp. 1. §-a, valamint 2. § (1) bekezdése által megfogalmazott pártatlan, tisztességes, az alapelveket érvényre juttató eljárás tehát nem öncél, nem az anyagi igazsággal ellentétes, azt helyettesítő eszközök összessége, hanem olyan jogintézmények rendszere, melyek rendeltetése éppen annak biztosítása, hogy a bíróság érdemi döntését a valóságnak megfelelő tényekre alapíthassa.

A polgári eljárás alapelveinek fent ismertetett változása lényegében azt jelentette, hogy a célok és feladatok újra fogalmazásával a jogalkotó a mai kor állampolgári autonómia felfogásának megfelelően módosított a polgári per súlyponti elemein és feladatmegosztásán. E rendszerben az autonóm állampolgár maga dönthet arról, hogy vagyoni jogait kívánja-e bíróság előtt érvényesíteni, s ha igen, azt milyen tényekre alapítja. Erre irányuló kérelmét és az annak alapjául megjelölt tényeket pedig a bíróság abszolút módon köteles tiszteletben tartani, azaz kötve van ahhoz, sem el nem vehet belőle, sem hozzá nem tehet.

E széles körű rendelkezési jog azonban lehet hátrányos is a fél számára. A jogérvényesítés felőli valódi döntés ugyanis feltételezi, hogy annak meghozója tisztában van a számára nyitva álló jogérvényesítési lehetőségekkel. Az igen bonyolult vagyoni jogi viszonyok terén azonban ez az állampolgárok többségéről nem állapítható meg. Márpedig nem lehet szó szuverén döntésről ott, ahol a hallgatás oka nem az

ismert és mérlegelt lehetőségek elvetése, hanem az esetleges tudatlanság. A jogalkotó feltehetőleg ezeket a szempontokat tette mérlegre a bíróság tájékoztatási kötelezettségére vonatkozó szabályok megalkotása során. Ezeknek egyrészt összhangban kellett állniuk a fél autonóm rendelkezési jogával, másrészt a gyors és ténybelileg, valamint jogilag egyaránt megalapozott döntések irányába kellett terelni az eljárási cselekmények menetét.

Ezt a célt szolgálja annak kimondása, hogy a bíróság a polgári jogvitát kizárólag erre irányuló kérelem alapján bírálja el. Ilyen kérelmet csak a vitában érdekelt fél terjeszthet elő, melyet a bíróság annak tartalma szerint vehet figyelembe, de ahhoz kötve van (Pp. 3. § (1) és (2) bekezdései). A jogvita elbírálásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátása ugyancsak a felek joga és kötelessége. A jogvita eldöntéséhez szükséges tényekről, a velük kapcsolatos bizonyítási teherről, valamint a bizonyítás sikertelenségéről azonban a bíróság a feleket tájékoztatni köteles (Pp. 3. § (3) bekezdése). E szabályok alkalmazása több olyan kérdést vet fel, amelyek helyesen csak a polgári eljárás folyamatában, a bizonyításra vonatkozó további szabályokat is figyelembe véve válaszolhatók meg.

A bíróság a jogvitát nyilvános tárgyaláson bírálja el (Pp. 5. § (1) bekezdése). Az erre szóló idézésben a címzettet perbeli állásához képest megfelelő tájékoztatással kell ellátni (Pp. 96. § (2) bekezdése). A bíróság döntésére irányuló kérelmet tartalmazó keresetlevélben meg kell jelölni az érvényesített jogot és az annak alapjául szolgáló tényeket, bizonyítékokat (Pp. 121. § (1) bekezdés c) pont). A tárgyalás kezdetén a bíró nyilatkozattételre hívja fel a feleket (Pp. 138-139. §), majd foganatosítja a felek személyes meghallgatását (Pp. 141. § (1) bekezdése).

A törvény idézett rendelkezései egy olyan folyamatnak a főbb mozzanatait írják körül, melynek során – a keresetlevél ismertetésétől az ítélet kihirdetéséig – a bíróság és a peres felek egymással folyamatosan, aktív kapcsolatban állnak, a felek kérdésekre válaszolnak, előadásokat, nyilatkozatokat tesznek. Ezzel a most vizsgált szabályok alkalmazásában egy minőségileg új helyzet áll elő, mely azzal jellemezhető, hogy azok dinamikussá válnak, a per során több alkalommal is, esetleg meg-megújuló tartalommal is előtérbe kerülhetnek. Foganatosítani kell a felek személyes meghallgatását, mely a bíróság folyamatos kérdésfeltevését feltételezi. Ennek során ki kell kérdezni őket a kérelmeikről, az azok mögött álló eseményekről, azok bizonyítékairól, a kérelmükkel elérni kívánt céljaikról. Az elhangzottak tartalom szerinti értelmezésének eredményeként állhat elő egy olyan helyzet, hogy a bíróság „képbe kerül”, képet alkothat magának a felek jogvitájáról. Itt hangzanak el megfelelő tartalommal és kellő részletességgel azok a tények és nyilatkozatok, melyek a bíróság munkájának központi elemét alkotják. Meghatározzák az érdemi döntés, valamint az ahhoz szükséges bizonyítási eljárás irányát és kereteit. Ez a bíróság Pp. 3. § (3) bekezdésében meghatározott tájékoztatási kötelezettségének kiinduló pontja. Ekkor kerül a bíró abba a helyzetbe, hogy körvonalazhatja magában a felek jogviszonyának számba jöhető minősítéseit, az ennek alapján alkalmazható anyagi jogi szabályokat és az azokban meghatározott jogkövetkezmények levonásának törvényi feltételeit. Ekkor válik esedékessé, hogy tájékoztassa a feleket a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről és a bizonyítás sikertelenségének következményeiről (Pp. 3. § (3) bekezdése). A törvény szóhasználatából is az következik, egyben az alapelveknek,

különösen az ügyfélegyenlőség és tisztességes eljárás követelményének is az felel meg, hogy nem jogszabályokról, nem jogi minősítésről, nem jogkövetkezményekről, hanem ezekkel szoros összefüggésben álló releváns „tényekről” kell őket tájékoztatni. Az eljárásnak ebben a szakaszában a bíróságnak a feladata az, hogy felépítse a kapcsolatot a fél által előadott tények, valamint az anyagi jogi normában megfogalmazott tényállási elemek között. Egyik peres fél sem tartható bizonytalanságban abban a kérdésben, hogy a bíróság a per eldöntése szempontjából milyen tényeket tart fontosnak. Ennek hiányában nem lehet tisztában azzal, hogy bizonyítási kötelezettségének milyen irányban és milyen körben köteles eleget tenni.

A perbeli feladatmegosztásnak a most vizsgált újra-szabályozásával a bíróság látszólag passzívabb szerepbe került a polgári perben. Nem szűkültek azonban a lehetőségei az érdemi döntés meghozatalával kapcsolatban. A tárgyalás előkészítésének (Pp. 124. § (3) bekezdése), a tárgyalás lefolytatásának (Pp. 138-139. §), a felek személyes meghallgatásának (Pp. 141. § (1) bekezdése), a bizonyítás elrendelésének és lefolytatásának (Pp. 163. § (1) bekezdése), valamint a bizonyítékok mérlegelésének (Pp. 206. § (1) bekezdése) szabályai összességében a bíróság számára továbbra is olyan széles körű és szabad mozgásteret biztosítanak, melyben ítéletét kizárólag a tényeknek és jogszabályoknak alárendelten, minden más körülménytől pedig függetlenül hozhatja meg.

E függetlenségnek talán az egyik legvitatottabb kérdése, hogy a fél által előadott jogcím vagy jogi minősítés a bíróságot nem köti. A kérelemhez kötöttséget a Legfelsőbb Bíróság iránymutatásának megfelelően a bírói gyakorlat úgy értelmezi, hogy a bíróságot csak a fél kérelme és az általa előadott tények kötik, míg a kérelem jogcíme, jogi minősítése tekintetében ez a korlátozás nem érvényesül. A bíróság ugyanis a jogviszonyt mindig a helyes jogcím alapján köteles minősíteni és elbírálni. E jogértelmezés alapja a Pp. 3. § (2) bekezdése, mely szerint „a bíróság csak a felek által előterjesztett kérelmekhez és nyilatkozatokhoz van kötve”. Ez a rendelkezés és annak értelmezése szoros összefüggésben áll a Pp. 2. § (1) bekezdésével, mely a bíróság számára a perek tisztességes és ésszerű időn belüli lefolytatásának kötelezettségét írja elő. A tisztességes eljárás követelménye kiterjed arra is, miszerint ne kényszerítse a felet arra, hogy ugyanazon a ténybeli alapon, ugyanazt a kérelmet – egymást követő peres eljárásokban – addig terjesztse a bíróság elé, amíg sikerül olyan jogcímet megjelölnie, amelyen az teljesíthető. Társadalmi rendeltetésével összeférhetetlen és tisztességtelen bírói magatartás volna a kereset elutasítása azon az alapon, hogy bár van olyan jogcím, amelyen az teljesíthető lenne, de azt a jogosult nem jelölte meg. (Ide nem értve azokat a jogcímekeket, melyeket a törvény külön előírása alapján a félnek külön és kifejezetten meg kell jelölnie az igényérvényesítéshez, pl. szerződés, vagy végrendelet megtámadása, stb.) Ebből okszerűen az következik, hogy mind a perbe vitt társadalmi és életviszonyok érdemi megoldásának igénye, mind pedig a tisztességes eljárás követelménye, a jogvita elbírálása során a bírósággal szemben olyan követelményt támaszt, hogy a perbe vitt kérelem teljesítésének lehetőségeit az arra irányadó jogszabályok összességének az oldaláról vizsgálja és amennyiben azok között arra alkalmasat talál, a kérelmet teljesítse. Semmilyen érv nem szólhat amellet, hogy ilyen esetben a kereset elutasításával a felet egy vagy több újabb perre kényszerítse pusztán a jogcím téves megjelölése miatt.

II. A bíróság tájékoztatási kötelezettségének esedékessége

A Polgári perrendtartásnak az alapelvek között elhelyezett 3. § (3) bekezdés utolsó mondata a bíróság kötelezettségévé teszi a peres felek tájékoztatását. Az alapelvi szintű és keret-jellegű szabályozás folytán, ennek idejére, esedékességére nézve azonban csupán azt tartalmazza, hogy a tájékoztatásnak „előzetes”-nek kell lennie. Ugyanakkor nem tartalmaz közvetlen rendelkezést arra nézve, hogy e kötelezettségnek a bíróság közelebbről mikor köteles eleget tenni. Ezért ennek meghatározása során abból kell kiindulni, hogy az előzetes tájékoztatásnak a bizonyításra szoruló tényekre, a bizonyítási teherre és a bizonyítás sikertelenségnek következményeire kell irányulnia, amelyekkel kapcsolatban a bizonyítás terhe, kötelezettsége a felekre hárul. Ebből okszerűen az a következtetés vonható le, hogy a jogalkotó által alkalmazott „előzetes” időhatározó arra utal, miszerint a bíróság bizonyítással összefüggő tájékoztatási kötelezettségének meg kell előznie a fél bizonyítási kötelezettsége teljesítését. Fordított sorrendben ugyanis a bíróság tájékoztatása már értelmetlen és szükségtelen volna. Következik továbbá az is, hogy – amennyiben a bíróság tájékoztatási kötelezettségének meg kell előznie a fél bizonyítási kötelezettségét – akkor a fél bizonyítási kötelezettségének idejére, esedékességére vonatkozó szabályok közvetett módon meghatározzák a tájékoztatási kötelezettség esedékességét is.

Erre az összefüggésre figyelemmel a helyes kiindulópont abban jelölhető meg, hogy a felek e bírói tájékoztatás alapján tesznek eleget a peranyag-szolgáltatási kötelezettségüknek. Ez utóbbi esedékességét pedig a törvény akként határozza meg, hogy a Pp. 141. § (2) bekezdése értelmében a fél köteles tényállításait és azok bizonyítékait a per állásához igazodóan, a gondos és eljárást segítő pervitelnek megfelelő időben előterjeszteni. Ha a fél e nyilatkozatát a bíróság tájékoztatásának meg kell előznie, akkor a továbbiakban azt kell vizsgálni, hogy a fél a törvény idézett rendelkezése által előírt kötelezettségének mikor köteles eleget tenni.

A fél számára először a Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontja írja elő, hogy a keresetlevélben fel kell tüntetni az érvényesíteni kívánt jog alapjául szolgáló tényeket és bizonyítékokat. Tekintettel arra, hogy ez még a per megindítása előtt történik, fogalmilag kizárható, hogy ebben a bíróság tájékoztatásával közreműködhetne.

A Pp. 96. § (2) bekezdése szerint a bíróságnak már az idézésben el kell látnia a felet a perbeli állásához képest a megfelelő tájékoztatással. A per ekkori állására figyelemmel nyilvánvaló azonban, hogy e tájékoztatásnak elsődlegesen a megjelenésre és elmulasztásának következményeire kell vonatkoznia, míg a bizonyítással összefüggő kérdéseket illetően csak a keresetlevélben meghatározott körben, illetőleg az általánosság szintjén mozoghat.

A Pp. 138-139. §-ai alapján a bíróság először az első tárgyaláson hallgatja meg részletesen a feleket, akik ott kötelesek teljes részletességgel előadni a követelésüket, illetőleg az azzal szembeni védekezésüket megalapozó tényeket és azok bizonyítékait. A Pp. 3. § (3) bekezdésére, valamint a Pp. 141. § (2) bekezdésére figyelemmel a feleknek a per tárgyára vonatkozó részletes és célirányos meghallgatása után, de még a bizonyítási eljárás megkezdése előtt válik esedékké tehát a feleknek a bizonyításra

szoruló tényekről, a bizonyítási teherről és a bizonyítás esetleges sikertelenségéről szóló részletes tájékoztatása. A bíróság ugyanis legkésőbb eddig az ideig köteles a feleket abba a helyzetbe hozni, hogy azok a tájékoztatás birtokában, a Pp. 3. § (3) és a Pp. 141. § (2) bekezdésében előírt bizonyítási kötelezettségüknek megfelelően eleget tehessenek.

Ennek megtételével azonban a bíróság a per egészére kiterjedően még nem tett eleget a tájékoztatási kötelezettségének. A Pp. 141. § (2) bekezdésének a „per állása szerint” szóhasználatából ugyanis az következik, hogy a bizonyítási eljárás folyamán, annak fordulataihoz képest beáll ez a kötelezettség minden olyan esetben, amikor olyan új tény bizonyítása, vagy olyan új bizonyíték megjelölése válik szükségessé, amelyre a korábbi tájékoztatás még nem vonatkozott.

Lényegében a fent vázolt elveknek megfelelően és azokkal megegyezően, a bizonyítékok bejelentésének a Pp. 141. § (2) bekezdésében meghatározott esedékességét erősíti meg a Legfelsőbb Bíróság a BH 2002/79. számú jogesetében annak kimondásával, hogy a perben a bizonyítékokat olyan időben kell megjelölni, amely a per állása szerint a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelel.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a bíróság a bizonyítandó tényekre, a bizonyítási teherre és a bizonyítás sikertelenségére vonatkozó tájékoztatási kötelezettségének előzetesen az idéző végzésben, majd hangsúlyozottan és konkrét módon az első tárgyaláson, a felek személyes meghallgatását követően köteles eleget tenni, de az a pernek minden olyan újabb fordulata után ismét felmerülhet, amikor újabb, az előző tájékoztatásban még nem szereplő bizonyítás válik szükségessé.

Ahogy a fél számára a bizonyításra elvileg nyitva álló idő, úgy a bíróság számára a fent vizsgált tájékoztatással kapcsolatos ún. „készenléti” idő elvileg a tárgyalás berekesztéséig tart. A Pp. 145. § (1) bekezdésére történő figyelmeztetéssel juttatja kifejezésre a bíróság, hogy a per, vagy annak valamely kérdése határozathozatalra megérett, arra nézve a bizonyítási eljárás befejeződött, így azzal kapcsolatban a tájékoztatási kötelezettség megszűnt.

III. A bíróság tájékoztatási kötelezettségének formai kérdései

A tájékoztatás ideje, a peres eljárás éppen folyamatban lévő szakasza döntően meghatározza, hogy annak a bíróság milyen formában tehet eleget. Az első tárgyalás előtt a bíróság a felekkel – az igen ritka személyes meghallgatás kivételével – csak írásban érintkezik, ezért a szükséges tájékoztatásnak is ebben a formában kell megtörténnie. Az ügyek sokfélesége és a bírók találékonysága folytán ennek igen változatos formái alakultak ki. Van, aki már a hiánypótlásra (illeték-kiegészítésre) felhívó végzésben is tájékoztat. Tipikusnak azonban az idéző végzésben való tájékoztatás mondható. Ez történhet az e célra központilag rendszeresített nyomtatvány felhasználásával, vagy e blanketta toldat részének kitöltésével. Emellett a bírók jelentős része az idézés mellékletét képező, saját kiegészítő nyomtatványt is használ, melyet a fél részére azzal egyidejűleg kézbesített.

Az említett lehetőségek közös vonása, hogy formai szempontból mindegyik jogszerűnek és célravezetőnek tekinthető. Hangsúlyozni kell azonban, hogy bár ezek mindegyike időben megelőzi az első tárgyalást, ennek ellenére egyik sem alkalmas az ott esedékes tájékoztatás helyettesítésére. Ennek oka, hogy a bíró a felek személyes meghallgatása alkalmával, a nekik feltett kérdések megválaszolása eredményeként ismeri meg azokat az adatokat és információkat, amelyek meghatározzák az őt terhelő tájékoztatási kötelezettség tartalmát.

A tájékoztatási kötelezettség időbeli és formai megjelenésének alapul vételével a Fővárosi Bíróság különbséget tesz egy általános és egy speciális tájékoztatás között. Előbbit a fél az első tárgyalásra szóló idézéssel egyidejűleg kapja meg és az a bizonyítás általános szabályairól, a bizonyítási teher absztrakt alakulásáról és a sikertelenség általános jogkövetkezményéről szól. Az utóbbira pedig az első tárgyaláson, a felek személyes meghallgatását követően kerül sor és az a konkrét ügyben bizonyítandó konkrét tényekről, valamint az ezekkel kapcsolatos bizonyítási teher konkrét alakulásáról nyújt tájékoztatást. Bár a Polgári perrendtartás ezt a megkülönböztetést nem ismeri, alkalmazása nem ütközik jogszabályba, továbbá célszerűségi szempontok mellett szólhatnak. Ugyanakkor, különösen a jogkövetkezmények terén fokozott figyelmet igényel, hogy azok közül melyikről kapott a fél már korábban tájékoztatást és melyikről nem. Kellő körültekintés hiányában ugyanis fennáll a veszélye annak, miszerint valamely jogkövetkezmény levonásának éppen az állhatja útját, hogy arról a fél sem az idézéskor, sem az első tárgyaláson nem kapott tájékoztatást.

A tájékoztatási kötelezettség teljesítése szempontjából az első tárgyalás a per kiemelkedően fontos szakasza. A Pp. 5. § (1) bekezdésére figyelemmel a bíróság ekkor szóban érintkezik a felekkel, így tájékoztatási kötelezettségének is szóban tesz eleget. Emiatt nagy jelentősége van a tárgyalási jegyzőkönyvnek. Ezzel kapcsolatban a Pp. 117. § (1) bekezdése előírja, hogy a polgári per tárgyalásáról jegyzőkönyvet kell készíteni. Abban pedig a Pp. 117. § (1) bekezdése, valamint (2) bekezdés e) pontja szerint fel kell tüntetni azokat az adatokat melyekből megállapítható, hogy a per lefolyása és a pervezetés a törvényben meghatározott követelményeknek megfelelt. Amennyiben a tárgyalási jegyzőkönyv tartalmazza ezeket az adatokat, akkor olyan közokiratnak minősül, melynek tartalmához törvényi garanciák fűződnek (Pp. 195. § (1) bekezdése). Ennek lényege, hogy a törvényben meghatározott bizonyító erővel igazolja a tárgyaláson elhangzott tájékoztatás megtörténtét és annak tartalmát. Amennyiben azt a per későbbi szakaszában, különösen a jogorvoslati eljárásban rekonstruálni kell, a jegyzőkönyvben rögzített tartalom válik mérvadóvá.

Ezért a tájékoztatási kötelezettség teljesítése szempontjából elengedhetetlen, hogy „a jegyzőkönyv tükrözze a bizonyításra vonatkozó tájékoztatás pontos (konkrét) tartalmát, továbbá a bizonyítás bejelentésére való – határidőhöz kötött – felhívást, illetőleg annak elmulasztása jogkövetkezményeként a Pp. 141. § (6) bekezdésében foglalt szankció kilátásba helyezését” (Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 2004. február 23-i üléséről készült összefoglaló). Amennyiben ezek bármelyike hiányozna, az megakadályozza a Pp. 141. § (6) bekezdésében írt jogkövetkezmény jogszerű alkalmazását.

IV. A bíróság tájékoztatási kötelezettségének tartalmi kérdései

IV/A. A Pp. 3. § (3) bekezdés és 141. § (2) bekezdés összefüggései

A bíróságot terhelő tájékoztatási kötelezettséggel kapcsolatban a jogalkotó olyan szabályozási technikát választott, miszerint az erre irányadó szabályokat a törvény bevezető rendelkezései között, a polgári eljárás egyik alapelveként határozta meg. A kötelezettség tartalmát kitevő feladatokat pedig nem taxatív módon, nem kimerítő felsorolással írta körül, hanem keret-jelleggel, a bíróság e tevékenységének fő irányait határozta meg. Ebből kiindulva, a Pp. 3. § és 141. §-ai között olyan összefüggés mutatható ki, miszerint a Pp. 3. § (3) bekezdése és a Pp. 141. § (2) bekezdése egymással az általános és különös viszonyában állva, kötelezettségeket állapítanak meg, míg a Pp. 141. § (6) bekezdése tartalmazza a kötelezettségek elmulasztásának jogkövetkezményeit. A Pp. 3. § (3) bekezdése ugyanis mind a bíróság, mind pedig a peres felek számára meghatározza a bizonyítási eljárással összefüggő legalapvetőbb kötelezettségüket: tájékoztatni a bizonyításra szoruló tényekről, majd ennek alapján szolgáltatni a tények alátámasztására szóló bizonyítékokat.

A Pp. 141. § (2) bekezdése ezt tovább részletezi akként, hogy a bíróság – értelemszerűen a Pp. 3. § (3) bekezdésében írt tájékoztatás után – felhívja a feleket nyilatkozataik megtételére. A felhívásnak – a Pp. 141. § (2) bekezdésének második mondatára figyelemmel – tartalmaznia kell a nyilatkozat megtételére megállapított és a gondos, valamint eljárást segítő pervitelnek megfelelő határidőt. A felhívásnak ki kell terjednie továbbá – a Pp. 141. § (6) bekezdésére figyelemmel – a határidő eredménytelen elteltének következményére is. Ezek hiányában ugyanis az említett jogkövetkezmény levonására nincs jogi lehetőség

A peres felek – a Pp. 3. § (3) bekezdésében előírt peranyag szolgáltatási kötelezettségüknek – a Pp. 141. § (2) bekezdése szerint, tényállításaik, nyilatkozataik és bizonyítékaik megjelölésével kötelesek eleget tenni. A törvény körülírja ennek időbeli kereteit akként, hogy ennek során figyelemmel kell lenni a per állására, valamint meg kell felelni a gondos és eljárást segítő pervitel követelményének.

A bizonyítékoknak a per állásához igazodó szolgáltatási kötelezettsége tartalmilag azt a követelményt támasztja a felekkel szemben, miszerint a bizonyítási eljárás minden szakaszában terjesszék elő mindazokat a bizonyítékaikat, amelyekről az adott időben egyrészt tudomásuk lehet, másrészt amelyekkel kapcsolatban elvárható tőlük, hogy azok szükségességét az akkor rendelkezésre álló peradatok alapul vételével felismerhessék.

A gondos pervitel követelményének előírásával a jogalkotó azt az igényét juttatta kifejezésre, miszerint a polgári ügyekben, az eljárási kötelezettségek teljesítése során, az általános gondossági mérték alapul vételével, a fél úgy köteles eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

Az eljárást segítő pervitel kötelezettségének törvénybe foglalásával a jogalkotó egy olyan követelményt támasztott a bizonyítás terhére viselő féllel szemben, miszerint a követelése alátámasztására szolgáló bizonyítékok megjelölése során, aktívan tegyen meg minden tőle elvárható a per előbbre vitele érdekében.

A törvény most vizsgált rendelkezéseihez fűzött miniszteri indoklás szerint „a Javaslat Pp. 141. § (2) bekezdését kiegészíti azzal a generálklauzulával, amely tartalmilag azt írja elő, hogy a felperesnek a bizonyítékaik egy részét már a keresetlevélben elő kell adnia (ha a bizonyíték okirat, azt csatolni is köteles), majd pedig az első tárgyaláson az alperes nyilatkozatához képest hozhat fel további bizonyítékokat. (További nyilatkozatoknak és bizonyítékoknak helye lehet pl. a törvény által megengedett keresetváltogatás, illetve viszontkereset előterjesztése következtében, továbbá pl. a szakértő véleményének tükrében.) Az alperes alapvetően az első tárgyaláson, illetve a felperesi nyilatkozatokra reflektálva nyilatkozik. Ha a felek az előbbieken foglalt általános kötelezettségük teljesítését elmulasztják, a bíróság egy ízben felhívhatja őket a hiány pótlására, ennek eredménytelensége esetében azonban a Pp 141. §-ának új, (6) bekezdése alapján a bíróság a fél előterjesztésének bevétele nélkül határoz. Ezzel a Javaslat az eljárási fegyelem növelése irányába hathat, s a súlyos szankció kilátásba helyezésével kizárni igyekszik a hanyag felperesi magatartás, illetve az alperesi perelhúzás lehetőségét.”

A bíróságoknak lényegében a fent ismertetett keretekhez kell igazodniuk, amikor egyrészt a Pp. 141. § (2) bekezdésével kapcsolatos tájékoztatási kötelezettségüknek eleget tesznek, másrészt pedig amikor a késedelemnek a Pp. 141. § (6) bekezdésében írt jogkövetkezményét levonják. A miniszteri indoklás talán egy kicsit nyersen fejezi ki a polgári perek mielőbbi lezárásának egyébként jogos követelményét, míg a nyelvtani értelmezés inkább az egzaktság igényével próbálja körüljárni azt a területet, melyen a jogalkotó a per résztvevői számára mozgásteret biztosít.

IV/B. A tájékoztatási kötelezettség tárgya, terjedelme

A bíróságnak a Pp. 3. § (3) bekezdése alapján fennálló tájékoztatási kötelezettsége központi elemét, főtárgyát a jogvita eldöntése érdekében bizonyításra szoruló tények alkotják. Hogy mi szorul bizonyításra, azt a kérelmek elbírálására irányadó anyagi jogi szabályok határozzák meg. A félnek ugyanis a perben azokat a tényállási elemeket kell bizonyítani, amelyeket az általa érvényesített alanyi jogok gyakorlásához az anyagi jogi szabályok megkívánnak. A polgári eljárás szabályozásának jelenlegi rendszerében azonban ennek meghatározása során nem a fél által megjelölt jogból (jogcímből) hanem az általa előterjesztett kérelemből kell kiindulni. A Pp. 3. § (2) bekezdése következtében ugyanis a bíróság a fél jognyilatkozatához van kötve, de ez a kötöttség nem annak alakzerű, formális megjelenéséhez, hanem tartalmához – közelebből a kérelem elbírálására irányadó anyagi jogi szabály szerinti tartalomhoz – igazodik. Ebből következően a bíróságnak nem a fél által esetleg név szerint is megjelölt, hanem a kereseti kérelem elbírálása szempontjából releváns tényekről kell tájékoztatást adnia. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a Pp. 3. § (3) bekezdés utolsó mondata nem a jogszabályokról, hanem a bizonyítandó tényekről szóló tájékoztatást ír elő, amelyből az következik, hogy a feleket elegendő az utóbbiakról tájékoztatni, azok jogszabályi hátterét azonban csak az ítélet indoklásában kell ismertetni.

Lényegében a most felsorolt elveket követte az elmúlt években a Legfelsőbb Bíróság, valamint iránymutatásai alapján a többi bíróság is. A bíróság tájékoztatási kötelezettségének tartalmi követelményeit illetően kiemelkedő fontosságú a Legfelsőbb Bíróság EBH 2007/1612. számú határozata, mely arra mutatott rá, hogy a bíróság a tájékoztatási kötelezettsége keretében a jogvitában jelentős tények és a szükséges bizonyítási eszközök megjelölésével biztosítja, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró fél a perbeli eljárási jogait érvényesíteni tudja. A Pp. 3. § (3) bekezdése alapján fennálló tájékoztatási kötelezettségnek a tartalma azonban ugyanez marad akkor is, ha a fél jogi képviselővel jár el. Hasonlóan alapvető elvi jelentőségű a Legfelsőbb Bíróságnak a bírói tájékoztatás és az anyagi jogi szabályok összefüggésével foglalkozó BH 2005/74. számú eseti döntése. Ebben azt emelte ki, hogy a bíróságnak a tájékoztatási kötelezettsége teljesítésekor – az anyagi jogi jogszabályok tartalmának ismertetése nélkül – a jogvitában jelentős tények megjelölésével kell biztosítani a fél jogérvényesítését, különösen akkor, ha a fél hangsúlyozza a jogban való járatlanságát. A tájékoztatásnak tehát az anyagi jogi szabályok ismertetése nélkül, de az azok alkalmazása szempontjából releváns tényekről kell szólnia.

A kereseti kérelemnek és ellenkérelemnek a tájékoztatási kötelezettséggel fennálló összefüggéseit vizsgálta a BDT 2001/393. szám alatt közzétett eseti döntés, melyben a bíróság arra a következtetésre jutott, miszerint a kereseti kérelem és ellenkérelem jogi hivatkozásai, jogcímei határozzák meg a jogvita keretét, amelyre nézve a bíróságot előzetes tájékoztatási kötelezettség terheli a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről. E gondolatmenetet folytatta és a kereseti tényelőadások, valamint az abban megjelölt jogcím közötti eltéréssel foglalkozott a BDT 2007/1580. számú jogesete. Az ott kifejtett álláspont szerint, ha a fél a keresete alapjául szolgáló tényekkel összhangban nem álló jogi minősítést alkalmaz, a bíróságnak a kereset tartalmának megállapítása és a jogvita érdemi eldöntése során az előadott tényekből kell kiindulnia. A fél által hivatkozott téves jogi minősítés, a követelés jogcímének hiányos vagy helytelen megjelölése a bíróságot nem köti; a felhozott és bizonyított tényekre a jogszabályt a bíróságnak kell alkalmaznia. Ezt erősítette meg a Legfelsőbb Bíróság az EBH 2004/1143. számú iránymutatásában annak kimondásával, hogy a bíróságnak a felek jognyilatkozataihoz való kötöttsége nem jelenti azt, hogyha valamelyik fél a perbeli jogviszony jogi minősítését illetően tévesen rossz jogcímet jelöl meg, azt a bíróság a határozata meghozatalánál ne minősíthesse a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően. Erre azonban csak akkor van lehetőség, ha a helyes minősítéshez valamennyi tény, bizonyíték, adat rendelkezésre áll. Hasonlóan foglalt állást az EBH 2006/1448. számú határozatában a fél bizonyítási indítványával kapcsolatban, melyet szintén annak tartalma alapján kell figyelembe venni.

A kérelemhez való kötöttség tágabb összefüggéseit vizsgálta a Fővárosi Ítéltábla a 6.Pf.20.427/2005/4. számú végzésében. Kiemelte, hogy az ahhoz való feltétlen kötöttség általában nem terjed ki a jogcímhez kötöttségre. Ebből olyan következtetésre jutott, hogy a kereseti kérelemhez való, de jogcímtől nem függő kötöttség folytán a bíróság az előterjesztett jogcímek mindegyikét vizsgálni köteles mindaddig, amíg azok valamelyikén a keresetet teljesíthetőnek találja. Hangsúlyozta, hogy a bíróságnak mindaddig nincs jogszerű lehetősége a kereset elutasítására, amíg egyrészt van olyan keresetben megjelölt jogcím, másrészt elvileg lehet olyan kérelemben meg nem jelölt

anyagi jogi szabály, amelynek alkalmazásával a kérelem teljesíthető. A bíróság tájékoztatási kötelezettsége pedig mindazokra a tényekre kiterjed, melyek ebben a jogszabályi körben relevánsak lehetnek. Ebből következően a bírói döntésnek terjedelmében a kérelmekhez, jogi alapját illetően pedig az annak teljesítési lehetőségei szempontjából számba jöhető anyagi jogi szabályokhoz kell igazodnia és ez irányadó a bíróság tájékoztatási kötelezettsége szempontjából is.

Hasonló elvi megfontolások alapján rögzítette a Fővárosi Ítéltábla a 7.Pf.20.048/2006/3. számú végzésében, hogy a bizonyításra szoruló tényekről, valamint a bizonyítási teherről való tájékoztatásnak előkérdése a kereseti kérelem tisztázása. Ennek hiányában ugyanis a bíróság nem tudhatja, hogy a fél a perrel mit akar elérni, e nélkül pedig nincs abban a helyzetben, hogy a kereset teljesíthetősége szempontjából releváns tényeket meghatározhassa, majd arról tájékoztatást nyújthasson. Ugyanezt fejtette ki a 6.Pf.21.164/2006/3. számú végzés is, kiemelve, hogy a bizonyításra szoruló tényeket a kereseti kérelem és ellenkérelem alapul vételével kell meghatározni. Az egy keresetben előterjesztett több kérelemmel kapcsolatban mondta ki a 7.Pf.20.432/2008/3. számú végzésben, hogy a Pp. 3. § (3) bekezdését felhívó tájékoztatásnak a kereseti kérelmek teljes körére ki kell terjednie.

A 7.Pf.20.370/2004/3. számú végzés a tájékoztatási kötelezettségnek egy kiemelkedően fontos jogi jellegzetességére mutatott rá, kifejtve, hogy a későbbi kereset-kiterjesztések a tájékoztatás megismétlését és további pontosítását teszik szükségessé. Azaz, amikor a bizonyítási eljárás folyamatában, vagy amikor a fél keresetváltogatása folytán, akár új anyagi jogi jogcím, akár új tényállási elem merül fel, a bíróságnak újból, a per során akár többször is beáll a tájékoztatási kötelezettsége.

A tájékoztatási kötelezettséggel szembeni tartalmi követelményekről írt a Fővárosi Ítéltábla a 9.Pf.21.539/2007/3. és 9.Pf.20.647/2007/9. számú végzéseiben, amelyekben kifejtette, hogy a tájékoztatásnak nem elegendő formálisan a jogszabályra utalni, hanem tartalminak és a bizonyítandó tényeket konkrétan meghatározónak kell lennie. Emellett a tájékoztatási kötelezettségnek úgy kell eleget tenni, hogy ezt követően a félnek módja legyen annak teljesítésére. Amennyiben ezt elmulasztja, akkor lehet vele szemben jogkövetkezményeket alkalmazni.

Ugyancsak a tájékoztatási kötelezettség tartalmát vizsgálta a Fővárosi Ítéltábla a 6.Pf.21.419/2004/3. számú végzésében, kiemelve, hogy az elsőfokú bíróság a Pp. 3. § (3) bekezdésében előírt – a bizonyítandó tényekre vonatkozó – tájékoztatási kötelezettségének sem tett eleget, mert a Pp. 141. § (2) és (6) bekezdéseire történő figyelmeztetés mellett, csupán a nyilatkozataik megtételére hívta fel a feleket. Ez pedig a bizonyítási teherre vonatkozó tájékoztatást nem pótolja. Ugyanezeket a feltételeket teljesítettnek látta a 6.Pf.20.242/2005/3. számú ítéletében: azért hagyta helyben az elsőfokú bíróság – részben a felperes bizonyítással összefüggő mulasztására alapított – ítéletét, mert a szakértői bizonyítással összefüggésben, több alkalommal és kellő részletességgel, valamint a jogkövetkezmények kilátásba helyezésével megtett bírói felhívásnak a felperes a többször meghosszabbított határidőben sem tett eleget. Hasonlóan a megfelelő, helyes és kellő részletességű, ámde eredménytelen kioktatás megtörténtével indokolta helyben hagyó döntését a Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.20.464/2005/6. számú ítéletében.

Előfordulhatnak olyan esetek, amikor a jogvita bizonyítás nélkül is eldönthető, emiatt a bíróság bizonyítási eljárást nem folytat le. Ilyen lehet, amikor az alperes a követelést elismeri, a tényállás a felek személyes meghallgatása alapján is megállapítható, vagy kizárólag olyan jogkérdésben kell állást foglalni, amelyhez az adatok rendelkezésre állnak. Ezekben az esetekben a bíróságokat tájékoztatási kötelezettség nyilvánvalóan nem terheli.

A tájékoztatási kötelezettség tartalmi követelményeit illetően, összefoglalóan az állapítható meg, miszerint annak a keresetben megjelölt jogcímtől függetlenül, magából a kereseti kérelemből és ellenkérelemből kell kiindulnia és a teljesíthetőségük szempontjából releváns anyagi jogi szabályok tényállási elemeihez kell igazodnia. A tájékoztatásnak ugyanúgy ki kell merítenie a keresetet, mint az érdemi döntésnek, tehát több kérelem esetén valamennyire ki kell terjednie és követnie kell az esetleges keresetváltoztatásokat, kereset-kiterjesztéseket is. Annak a fél jogérvényesítését elősegítő módon, kellőképpen részletesnek és konkrétan kell lennie. A bizonyításra szoruló tények mellett tartalmaznia kell az arra vonatkozó bizonyítás terhét viselő fél megjelölését, valamint a bizonyítás sikertelenségének következményét is. Ugyanakkor nem kell kiterjednie az anyagi jogi szabály ismertetésére.

IV/C. Tájékoztatás a bizonyítás eszközeiről, különösen a szakértői bizonyításról

A Pp. 3. § (5) bekezdéséből és a Pp. 166. § (1) bekezdéséből következően a polgári perben a bíróság alakszerű bizonyításhoz, vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, szabadon felhasználhat minden olyan bizonyítékot, mely a tényállás megállapítására alkalmas. Ugyanakkor a Pp. 3. § (3) bekezdése értelmében a peranyag szolgáltatása, a szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátása a felek kötelezettsége. Jelentkezik azonban ez alól egy szűk körű kivétel: a szakértői bizonyítás szükségességéről ugyanis a bíróság dönt (Pp. 177. § (1) bekezdése), jogosult továbbá arra, hogy iratokat és adatokat szerezhessen be más szervektől (Pp. 124. § (3)-(4) bekezdés). Nincs akadálya annak sem, hogy figyelembe vegyen köztudomású, valamint olyan tényeket, amelyekről hivatalos tudomása van (Pp. 163. § (3) bekezdése). E keretekhez illeszkedve dönthet a bíróság a bizonyítás elrendelése (Pp. 163. § (1) bekezdése), a tárgyalás berekesztése (Pp. 145. § (1) bekezdése), valamint a bizonyítékok mérlegelése (Pp. 206. § (1) bekezdése) felől.

A bizonyítási eljárással összefüggő feladatok megosztásának a fent leírt rendjéből összességében az állapítható meg, hogy a peranyag szolgáltatásának kötelezettsége döntő mértékben a peres felek feladata. A bíróság Pp. 3. § (3) bekezdése alapján fennálló tájékoztatási kötelezettségének pedig az a rendeltetése, hogy igényérvényesítésük megkönnyítése érdekében segítse őket a bizonyítási kötelezettségük teljesítésében. Ilyen elvi megfontolások alapján mondta ki a Legfelsőbb Bíróság az EBH 2007/1612. számú határozatában, hogy a bíróság a jogvitában jelentős tények és szükséges bizonyítási eszközök megjelölésével biztosítja a fél jogérvényesítését.

Az elméletben és a gyakorlatban egyaránt felmerültek azonban ezzel ellentétes nézetek is, amelyek szerint a bizonyítás eszközeiről a feleket tájékoztatni nem kell.

A helyes megoldás valószínűleg a két szélső álláspont között helyezkedik el. Nyilvánvalóan tájékoztatnia kell a bíróságnak a feleket a szakértői bizonyítás szükségességéről, mert erről ő jogosult dönteni és azt valahogy a felek tudomására kell hoznia. Hasonló a helyzet, ha más szerveknél lévő iratokat vagy adatokat kíván beszerezni, mert az eljáró hatóság nevét és ügyszámát a bíróság erre irányuló felhívása alapján a félnek kell bejelentenie. Erősen ajánlott azoknak az okirati bizonyítékoknak a megjelölése is, amelyek döntő jelentőségűek a jogvita elbírálása során. Különösen vonatkozik ez a szerződés teljesítése, vagy megtámadása iránti perekre, melyekben általában nem mellőzhető az ügyletről kiállított okirat beszerzése. Előfordulhat, hogy az okirati tanúk kihallgatása válik elengedhetlenné egy olyan perben, melynek tárgya annak létrejötte, vagy aláírása. Ezek a kérdések végső soron és kellő határozottsággal csak a konkrét ügyben válaszolhatók meg. A per szempontjából jelentős egyéb tényekre vonatkozó bizonyítási eszközök megjelölése pedig általában a félnek a kötelezettsége. Célszerű figyelemmel lenni azonban arra is, hogy a félnek van-e jogi képviselője, mennyire tájékozott, mennyire érti a bíróság tájékoztatását. Emellett a személyes meghallgatása alkalmával mindkét felet indokolt megkérdezni arról, hogy mely tényállításait mivel kívánja alátámasztani. Erre adott válaszaikból az esetek döntő többségében aggálytalanul megállapítható, hogy kell-e őket a bizonyítás szükséges és lehetséges eszközeiről is tájékoztatni, vagy anélkül is tisztában vannak azzal. Végül további támpontként szolgálhat a kérdés eldöntéséhez, hogy a többletként adott tájékoztatásból mindig kevesebb hátrány keletkezik, mint egy szükséges tájékoztatás elmaradásából, ezért kétség esetén célszerű az előbbi mellett dönteni.

A Pp. 177. § (1) bekezdése értelmében a szakértői bizonyítás feltétele valamely perben jelentős tény, vagy körülmény megállapításához különleges szakértelem szükségessége. Ennek megítélése a bíróság szuverén mozgásteré, mert csak a bíró döntheti el, hogy meddig terjednek a saját ismeretei és miben szükséges annak valamilyen különleges szakértelemmel kívülről történő kiegészítése. Ezt azonban köteles az adott kérdésben a bizonyítás terhét viselő fél tudomására hozni akként, hogy a Pp. 3. § (3) bekezdése alapján tájékoztatja őt a szakértői bizonyítás szükségességéről, továbbá a szakértői díj előlegezésének, valamint viselésének szabályairól. Ezek megismerése alapján kerül a bizonyító fél abba a helyzetbe, hogy a szakértő kirendelésére irányuló bizonyítási indítványa megtételéhez szükséges összes adat és ismeret a rendelkezésére áll.

A tapasztalatok alapján általánosnak mondható az a gyakorlat, miszerint a bíróságok megfelelően tájékoztatják a feleket a szakértői bizonyítás szükségességéről. Ugyancsak egységes a másodfokú bíróságok gyakorlata abban, hogy amennyiben a szakértői bizonyítás a tájékoztatás hiányára visszavezethető ok miatt maradt el, akkor azt olyan lényeges eljárási szabálysértésként értékelik, mely az első fokú eljárás megismétlését teszi szükségessé.

Ilyen kivételes esetet talált a Fővárosi Ítéltábla a 4.Pf.20.209/2005/4. számú hatályon kívül helyező végzéssel lezárt ügyben, amelyben a jogosult egy adóstól származó és tartalmában a tartozás fennállására utaló írásos feljegyzéssel akarta bizonyítani

követelése fennállását. Az adós azonban vitatta, hogy a feljegyzés tőle származna és kijelentette, hogy írásszakértőre is nyugodtan várna. A másodfokú bíróság álláspontja szerint ebben a helyzetben a bíróságnak tájékoztatnia kellett volna őt arról, hogy a költségek előlegezése mellett írásszakértő kirendelését kérheti. Ennek elmaradása miatt pedig az első fokú eljárás megismétlése vált szükségessé.

A Fővárosi Ítéltábla a 8.Pf.21.402/2007/4. számú hatályon kívül helyező végzésében a könyvszakértői bizonyítás lehetőségére való kioktatás elmaradását hiányolta abban az ügyben, amelyben könyvszakértői módszerekkel megállapítható lett volna a védjegyet bitorló módon viselő árukészlet származása.

A 6.Pf.20.075/2007/4. számú végzésében a Fővárosi Ítéltábla a sörárpa minőségi kifogásainak értékelésére szolgáló igazságügyi mezőgazdasági szakértő, a 6.Pf.20.488/2007/3. számú végzésében egy vállalkozás működésének kieséséből származó megtakarításra igazságügyi könyvszakértő, míg a 6.P.21.732/2006/3. számú végzésében egy ittas állapotban balesetet szenvedett személy alkoholos befolyásoltságának vizsgálatára igazságügyi orvos szakértői vélemény beszerzésére való kioktatást hiányolta. A szükséges tájékoztatás elmaradását mindhárom esetben az eljárás megismétlését igénylő, lényeges eljárási szabálysértésként értékelte.

A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.710/2007/4. számú végzése egy olyan első fokú ítélet felülbírálata során keletkezett, melyben az elsőfokú bíróság egy daru feldőléséből eredő kárigény elbírálása során azért mellőzte a szakértői bizonyítást, mert „a felperes a szakértő kirendelésére tett indítványát csak előirányozta, kifejezetten nem terjesztette elő, azt sem jelölte meg, hogy milyen tény bizonyítására kívánja igénybe venni.” A másodfokú határozat indokolásának erre vonatkozó része szerint „az elsőfokú bíróság akkor járt volna el megfelelően, ha a tárgyalás berekesztését megelőzően felhívja a felperest, határozottan nyilatkozzék, van-e szakértői bizonyításra irányuló indítványa. Csupán nemleges válasz esetében lehetett volna mellőzni a szakértői bizonyítást.” Mivel ez elmaradt, „a releváns bizonyítási indítvány elutasítása esetén jogszerűen nem alkalmazhatók a féllel szemben a sikertelen bizonyításnak a Pp. 3. § (3) bekezdésében írott jogkövetkezményei.” Az elsőfokú bíróság egyrészt nem tájékoztatta a felet a szükséges szakértői bizonyításról, másrészt a bizonyítási eljárás teljes tartama alatt, még azt sem kérdezte meg tőle, hogy a korábban kilátásba helyezett, szakértő kirendelésére irányuló kérelmét fenntartja-e. Valójában ez már túlmutat a tájékoztatási kötelezettség kérdésén és inkább kommunikációs problémaként, a felek meghallgatásának hiányosságaként, a Pp. 138-139. § megsértéseként is értékelhető.

IV/D. Tájékoztatás a bizonyítás eredményéről

A Pp. 3. § (3) bekezdése értelmében a bíróság köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről a feleket tájékoztatni, és a bizonyítás sikertelenségének következményei csak akkor háríthatók a félre, ha az előzetes tájékoztatás megtörtént. A bírói gyakorlat teljesen egységes abban, miszerint a jogszabályi rendelkezés nem értelmezhető úgy, hogy a bíróság a mérlegelési körébe tartozó bizonyítékok várható értékeléséről a feleknek előzetesen számot adjon. (Fővárosi Ítéltábla 7.P.20.750/2006/4.)

A Fejér Megyei Bíróság Polgári Kollégiumának 27/2002. számú Elvi véleménye szerint „Ha a bíróságot az előzetes tájékoztatást követően lefolytatott bizonyítás nem győzte meg a bizonyításra kötelezett által bizonyítandó releváns tény fennállásáról, vagy fenn nem állásáról, nem köteles erről tájékoztatni, de célszerű megkérdezni a felet arról, hogy van-e további bizonyítási indítványa.”

A Fővárosi Bíróság álláspontja szerint a Polgári perrendtartás ilyen tájékoztatási kötelezettséget nem ír elő, annak megtétele pedig prejudikálás volna.

A kollégiumoknak ez az álláspontja teljesen megalapozott. A bíróság a Pp. 206. § (1) bekezdésében biztosított jogkörében eljárva, a bizonyítékokat a tárgyalás berekesztését követően értékeli és annak eredményét a felekkel az ítélet indokolásában ismerteti. A Pp. 3. § (5) bekezdésében és a Pp. 206. § (1) bekezdésében meghatározott mérlegelési jogkör a bíróság jogalkalmazó tevékenységének szabad mozgásterét, a bírói függetlenség garanciája. Ennek kizárólag az eredménye, a per érdemi eldöntése tartozik a peres felekre. Helyesnek mutatkozik azonban, ha a bíróság a tárgyalás berekesztése előtt, a bizonyítandó tény megjelölése mellett felhívja a bizonyítás terhét viselő felet annak bejelentésére, hogy arra vonatkozóan további bizonyítási indítványa van-e. Nemleges válasz esetén döntését a rendelkezésre álló adatok alapján nyugodtan meghozhatja.

IV/E. Az ellenérdekű fél tájékoztatása

A bizonyítékoknak a Pp. 141. § (2) bekezdésében előírt, a per állásához igazodó megjelölési kötelezettségéből és az ehhez kapcsolódó tájékoztatási kötelezettségéből következik az is, hogy a bíróságnak a felperessel és az alperessel szemben fennálló tájékoztatási kötelezettsége nem feltétlenül egyidejűleg válik esedékessé. Természetesen a bíróságnak az alperest már az idézésben és az első tárgyaláson is el kell látni a védekezéséhez képest szükséges tájékoztatással. A per folyamán azonban – a felperes által felajánlott bizonyítás alakulásától függően – az alperes helyzetében jelentős változások következhetnek be, amelyet a bíróság tájékoztatási kötelezettségének is megfelelően követnie kell. Gyakori, hogy a felperesnek a jogalapra vonatkozó bizonyítása alapján válik szükségessé az alperes oldalán valamilyen jogalapot közömbösítő vagy kizáró körülmény (pl. kimentés, mentesülés, stb.) bizonyítása. Előfordul, hogy valamely felperes által igénybe vett bizonyítási eszköz váltja ki az alperes részéről az ellenbizonyítás szükségességét. (pl. okirattal szembeni ellenbizonyítás) Ezekben az esetekben, időről-időre feléled és szükségessé válik a bíróság ezzel összefüggő tájékoztatása.

A gyakorlati tapasztalatok szerint a bíróságok az ellenérdekű félnek a védekezésével összefüggő, megfelelő tájékoztatására kevesebb figyelmet fordítanak, amely aránytalanul sok téves, vagy hibás döntéshez vezet az alábbiak szerint:

A Fővárosi Ítéltábla a 6.Pf.20.493/2007/4. számú végzésében a bizonyítási kötelezettségnek és ezen keresztül a bíróság tájékoztatási kötelezettségének fokozatosságára hívta fel a figyelmet. A MABISZ-nak a felelősségbiztosítási szerződéssel nem rendelkező üzembentartó ellen indított regressz perében arra mutatott rá, miszerint az igényérvényesítés során először a MABISZ-nak kell

bizonyítania, hogy kit kell üzemeltetőnek tekinteni, majd ennek sikere esetén az üzemeltető bizonyíthatja, hogy rendelkezett felelősségbiztosítással. Továbbá az üzemeltető tulajdonjogát alátámasztó adásvételről kiállított okirat jogi minőségétől függ, hogy azzal szemben a bizonyítási terhelés hogyan alakul. A közokirattal kapcsolatos ellenbizonyítás az azt támadó felet terheli (Pp. 195. § (6) bekezdése), míg az ellenérdekű fél által kétségbe vont teljes bizonyító erejű magánokirat valódiságát az okirat felhasználójának kell bizonyítania. (Pp. 197. § (1) bekezdése) De ha a magánokirat aláírásának valódisága nem vitás, az ellenkező bizonyításig az azt megelőző szöveget meg nem hamisítottnak kell tekinteni, mely ellenbizonyítás a szöveget vitató fél kötelezettsége lesz. E szabályokkal kapcsolatban az elsőfokú bíróság az alperest nem oktatta ki, majd pedig ítéletében tévesen telepítette a bizonyítási terhet. Az okirati bizonyítással összefüggő bizonyítási terhelés téves meghatározását állapította meg az elsőfokú bíróság a Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.546/2004/3. számú, valamint a 6.Pf.20.493/2007/4. számú végzésekkel elbírált ügyeiben is.

Tipikusan az alperesi védekezés körébe tartozó beszámítási kifogással és viszontkeresettel kapcsolatos tájékoztatási kötelezettség teljesítését hiányolta az elsőfokú bíróságtól a Fővárosi Ítéltábla a 6.Pf.20.166/2003/2. számú végzésében. Ugyanezt a hiányosságot észlelte a 6.Pf.20.367/2008/3. számú végzésében is az alperes kifogás formájában előterjesztett, érvénytelenségre alapított védekezésével kapcsolatban. A 6.Pf.21.241/2005/3. számú végzésében pedig azt észlelte, hogy az elsőfokú bíróság – védekezésének tartalma ellenére – nem oktatta ki az alperest a korábban kötött peren kívüli egyezség megtámadásának lehetőségéről és az ehhez szükséges bizonyításról.

Ugyancsak tipikusnak mondható hiba, hogy az elsőfokú bíróság – az alperes ilyen tartalmú védekezése ellenére – nem oktatta ki őt a károsult közrehatásának, illetőleg a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásának bizonyításához szükséges tényekről. (Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.421/2005/5. és 6.Pf.20.642/2006/3. számú végzések)

Több alkalommal észlelte a Fővárosi Ítéltábla azt is, hogy az elsőfokú bíróság nem vette figyelembe a tartozáselismerő nyilatkozat bizonyítási terhet megfordító hatását és emiatt nem, vagy tévesen tájékoztatta a felet ennek alakulásáról. (6.Pf.20.413/2005/4. és 6.Pf.20.437/2005/7. számú végzések)

IV/F. Tájékoztatás a bizonyítással való késedelem és mulasztás jogkövetkezményeiről

A bizonyításra vonatkozó és a Pp. 3. § (3) bekezdésében meghatározott általános, valamint a Pp. 141. § (2) bekezdésében foglalt különös szabályok által előírt kötelezettségekkel való késedelem, vagy mulasztás jogkövetkezményét a Pp. 141. § (6) bekezdése tartalmazza.

A jogkövetkezmény levonásának törvényi feltétele a nyilatkozattétellel, vagy a bizonyítással összefüggő kötelezettségnek a megsértése akként, hogy azzal a fél (1) alapos ok nélkül, (2) a bíróság felhívása ellenére, (3) késlekedik, vagy azt elmulasztja és ezzel (4) a per befejezését késlelteti. A jogkövetkezmény kiváltásához a felsorolt négy feltételnek együttesen kell fennállnia.

A IV/A. pont első bekezdése már érintette, miszerint a Pp. 3. § (3) bekezdése és a Pp. 141. § (2) bekezdése – a félnek a bizonyítással összefüggő kötelezettségeit illetően – egymással az általános-különös viszonyában állnak. Ugyanez állapítható meg a Pp. 3. § (4) bekezdésének és a Pp. 141. § (6) bekezdésének az egymáshoz való viszonyáról: az előbbi a bizonyításra vonatkozó kötelezettségek megsértésének általános, míg az utóbbi annak konkrét jogkövetkezményét határozza meg. A Pp. 3. § (4) bekezdésében foglalt rendelkezések alapvető jellegűek és a bizonyításra kötelezett fél mulasztása alapján alkalmazható szankciók általános, elvi kereteit jelölik ki. Az ott írtak azonban csupán közvetett módon érvényesülnek, a bíróság döntését közvetlenül nem alapozhatják meg, önmagában a Pp. 3. § (4) bekezdésével egyetlen bizonyítás mellőzése sem indokolható. Ahhoz ugyanis szükséges a félnek a Pp. 141. § (2) bekezdése szerinti felhívása, majd annak megsértése esetén a Pp. 141. § (6) bekezdésében foglalt tényállási elemek megvalósulása.

A Pp. 3. § (4) bekezdésében írt bizonyítás elrendelésének mellőzése, valamint a Pp. 141. § (6) bekezdésében meghatározott, a fél nyilatkozatának bevárása nélkül történő döntés igen súlyos jogkövetkezmény. A szankció lényeges vonása, hogy az azzal érintett tényelődadás, nyilatkozat, vagy bizonyítási indítvány ezt követően a per során többé már nem terjeszthető elő, megtétele, vagy elhangzása esetén pedig nem vehető figyelembe. Ez a megállapítás a fellebbezési eljárásra is irányadó (Pp. 235. § (1) bekezdése).

Figyelemmel a jogkövetkezmény súlyosságára, valamint annak az érintett fél perbeli helyzetére való jelentős kihatására, a bírói gyakorlat igen szigorúan veszi az alkalmazásához szükséges feltételek fennállását. Általánosságban erre akkor lát lehetőséget, ha a bíróság a felet kellő részletességgel és pontossággal – szükség esetén az eszközökre is kiterjedően – kioktatta a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, valamint a bizonyítás sikertelenségének következményeiről, valamint felhívta őt tényállításainak, nyilatkozatainak, bizonyítási indítványainak a megtételére. A felhívásnak lényeges tartalmi eleme a megfelelő határidő tűzése, mert csak ez teheti határozottá, hogy a fél az érintett perbeli kötelezettségének mikor köteles eleget tenni és mely időtől kezdve alkalmazhatók vele szemben az esetleges mulasztás jogkövetkezményei. Ugyanilyen elengedhetetlen az is, hogy mulasztás esetén a bíróság csak a féllel előzetesen már közölt jogkövetkezményt alkalmazhat, attól az alkalmazott szankció nem térhet el.

Kérdésként merülhet fel, hogy ha a bíróság ugyanabban az eljárásban több alkalommal, több különböző ténynek a bizonyítására hívja fel valamelyik felet, akkor szükséges-e minden esetben a jogkövetkezményre való figyelmeztetés, lehet-e azt a korábbi figyelmeztetés alapján már ismertnek tekinteni, vagy elegendő annak korábbi tartalmára utalni. Esetleg az idézés mellett kapott blankettának a tájékoztatása alapján minősíthető-e a szankció a fél számára már ismertnek. A Legfelsőbb Bíróságnak a

tájékoztatási kötelezettséggel összefüggő ítélkezési gyakorlatából megállapítható, hogy annak a bíróság konkrétan köteles eleget tenni, melyből az következik, hogy az idézskor adott általános tájékoztatás ennek a követelménynek nem felelhet meg. Elvi megfontolások alapján nem értékelhető jogszabályba ütközőnek, ha a fél többszöri felhívása esetén a jogkövetkezmények tekintetében a bíróság annak pontos megjelölése helyett a korábban már közöltekre utal. Ez az utalás azonban csak akkor felel meg a konkrétság követelményének, ha tartalmazza, hogy a korábbi figyelmeztetés mikor hangzott el és hol található. Ennek fellapozása azonban általában nagyobb munka, leírása pedig terjedelmesebb, mint ha magát a figyelmeztetést ismételné meg a bíróság. Emellett a fél is könnyebben tájékozódik, ezért vele szemben is könnyebben számon kérhető, ha a felhívás – utalás helyett – magát a figyelmeztetést tartalmazza.

A Pp. 141. § (6) bekezdésében írt szankció alkalmazásával kapcsolatos szigorúságot tükrözi a Legfelsőbb Bíróságnak a BH 2006/298. számú eseti döntése is, melyben olyan iránymutatást adott, miszerint annak megállapítása, hogy a fél a rá háruló bizonyítási tehernek nem tett eleget, akkor lehet helytálló, ha az elsőfokú bíróság a feleket a bizonyítási teherről teljes körűen és megfelelően tájékoztatta.

Ilyen elvi alapon hozta meg döntését a Fővárosi Ítéltábla a 7.Pf.20.564/2003/3. számú végzésében, kimondva, hogy ha a bíróság az előzetes tájékoztatási kötelezettségének nem, vagy nem teljes körűen tesz eleget, jogszerűen nem alkalmazhatja azokat a jogkövetkezményeket, amelyeket a törvény a bizonyítás elmulasztásához, vagy sikertelenségéhez fűz. E gondolat egy másik vetületét fogalmazta meg a 7.Pf.21.019/2005/2. számú végzésében, rögzítve, hogy a fél által állított tény bizonyítatlanságának következményei csak akkor terhelhetők a félre, ha a bíróság teljesítette az előzetes tájékoztatási kötelezettségét. Az alperesnek a tényállítás bizonyításának kötelezettségére vonatkozó felhívása azonban a rendelkezésre álló periratokból nem volt megállapítható. Lényegében ugyanezeket fejtette ki a Fővárosi Ítéltábla a 7.Pf.21.245/2003/2. számú, 10.Gf.40.054/2006/3. számú, a 10.Gf.40.335/2006/7. számú, a 8.Pf.20.137/2007/5. számú, a 8.Pf.20.482/2007/4. számú végzésében és valószínű, hogy a bírói gyakorlat egységessége miatt még sok hasonló döntés született.

Ugyanebben a gondolatkörben számtalan olyan határozatot is hozott a Fővárosi Ítéltábla, amikor az elsőfokú bíróság a jogszabály előírásainak megfelelően eleget tett a tájékoztatási és felhívási kötelezettségének, ezért azt a mulasztó fél alaptalanul és sikertelenül támadta fellebbezéssel. A 7.Pf.20.082/2005/2. számú ítélet szerint, amennyiben a peres fél a bíróság által jelentősnek ítélt tényre nem tesz előadást, a bíróság akkor jár el helyesen, ha a felet – szükség szerint a jogkövetkezményekre való utalással – nyilatkozattételre hívja fel. Amennyiben a megnyilatkozott fél a felhívásnak nem tesz eleget, vagy a hozzáintézett kérdésre nem felel vagy kijelenti, hogy valamely tény valóságáról nincs tudomása, vagy arra nem emlékszik, ebben az esetben a bíróságnak lehetősége van – a peradatokkal egybevetett mérlegelés alapján – megítélni a fél ilyen perbeli magatartásának jelentőségét. A 7.Pf.20.772/2007/2. számú ítéletben pedig azt fejtette ki, hogy a rendelkezésre álló peradatok szerint a bíróság tájékoztatási kötelezettségét teljesítette. A felperes a bíróság felhívásának nem tett eleget, és a kirendelt pártfogó ügyvéd részére sem tette lehetővé a kereseti állításokat

alátámasztó bizonyítékok bejelentését. A felperes mulasztását az elsőfokú bíróság a Pp. 3. § (3) bekezdésének megfelelően a Pp. 141. § (6) bekezdésére is figyelemmel helyesen értékelte. Hasonlóan foglalt állást a Fővárosi Ítéltábla a 7.Pf.20.984/2003/4. számú, a 10.Gf.40.347/2006/5. számú, a 10.Gf.40.193/2007/4. számú ítéleteiben is.

A korábban már leírtak szerint a Pp. 141. § (6) bekezdésében meghatározott jogkövetkezmény lényege abban jelölhető meg, hogy a bíróság az ott írt feltételek fennállása esetén, a fél tényállításának, nyilatkozatának, bizonyítási indítványának bevétele nélkül – a rendelkezésére álló adatok alapján – hozza meg döntését. Ennek során, a bizonyítási eljárás lefolytatásával és a tényállás megállapításával kapcsolatban mindenben az általános szabályok szerint jár el, csupán a szankcióval érintett tényállítást, vagy arra irányuló bizonyítást hagyja figyelmen kívül.

A Pp. 141. § (6) bekezdése azonban megfogalmaz két olyan kivételt, amelyek fennállása esetén – bár a többi feltétel formálisan fennáll – az ott írt jogkövetkezmény levonására mégsem nyílhat lehetőség. Az egyik: ha a fél alapos okkal késlekedik, a másik: ha a fél nyilatkozatának bevétele a per befejezését nem késlelteti.

Alapos okról akkor beszélhetünk, ha a fél önhibáján kívül és rajta kívül álló ok miatt nincs abban a helyzetben, hogy a bíróság felhívásának eleget tehessen. Ennek oka lehet, hogy az adott tényre vonatkozó bizonyítékot akkor még nem ismeri, vagy nincs a birtokában, vagy a megismeréséhez szükséges adatok nem állnak a rendelkezésére. E körbe sorolhatók továbbá azok az esetek, amikor bár ismeri a bejelentésre váró bizonyítékot, de nincs abban a helyzetben, hogy bejelenthesse. Ennek általában egészségügyi, családi, vagy más hasonló oka lehet. Felmerülhet, hogy megkövetelhető-e ilyenkor a féltől a Pp. 106. § (1) bekezdésében írt igazolási kérelem előterjesztése és az ahhoz szükséges feltételek igazolása. Mind elvi, mind pedig gyakorlati megfontolások alapján szerencsésebbnek tűnik az a megközelítés, miszerint a Pp. 106. § (1) bekezdéséhez képest a Pp. 141. § (6) bekezdése olyan speciális szabályként értékelhető, melynek alkalmazása sorrendben megelőzi az általános szabályt. Ezt erősíti meg annak szövegezése is. A Pp. 141. § (6) bekezdésében ugyanis a fél alapos ok nélküli késedelmére a jogkövetkezmény levonásának csupán az egyik feltétele, ezért az annak hiányából származó jogkövetkezmény levonásához az igazolási kérelemre irányadó szabályokat nem alkalmazható.

Az előbbinél lényegesen összetettebb kérdés annak vizsgálata, hogy a fél előterjesztésének bevétele a per befejezését késlelteti-e, vagy sem. A gyakorlatban nagyon kevés olyan eset található, amikor a bíróság – az egyéb feltételek fennállása ellenére – azért döntött a fél nyilatkozatának bevétele mellett, mert e várakozás a per befejezését nem késleltette. Nem zárható azonban ki, hogy a ritka előfordulás az ezzel összefüggő körülményeknek – különösen a késedelem okának, valamint a per befejezésével fennálló összefüggéseinek – hiányos vizsgálatára vezethető vissza.

Mindenképpen rögzíthető, hogy jelentéktelen, néhány napos mulasztás még nem késlelteti olyan mértékben a per befejezését, hogy indokolttá válna a késedelem következményeinek levonása. Nem szenved késedelmet a per befejezése akkor sem, ha egy folyamatban lévő másik eljárási cselekménnyel (például szakértői bizonyítással) párhuzamosan a késve előterjesztett bizonyítás is lefolytatható. Általában azt lehet

mondani, hogy a Pp. 141. § (6) bekezdését a bíróságnak kellő önmérséklettel, a bizonyításra kötelezett félnek és a per gyors befejezésének érdekeit összemérve, azzal a féllel szemben kell alkalmazni, aki valóban a per elhúzásra törekszik.

A most vizsgált kérdéseket elemezte a Fővárosi Ítéltábla a 16.Gf.40.054/2008/4. számú ítéletében. Következtetésének a lényege abban foglalható össze, hogy nem kifogásolható a bíróság eljárása, vagy határozata önmagában azért – mert bár alkalmazhatta volna a Pp. 141. § (6) bekezdésében írt jogkövetkezményt is – ennek ellenére, mérlegelési jogkörben eljárva, a fél nyilatkozatának, indítványának bevétele mellett döntött, majd a per további részében annak figyelembe vételével járt el. Helyeselhető ez az okfejtés, mert a Pp. 141. § (6) bekezdése nem alkalmazza a „köteles” vagy „kötelező” kifejezéseket, melyből okszerűen olyan következtetés vonható le, miszerint a bíróság mérlegelheti az ott írt jogkövetkezmény alkalmazását. Ennek során pedig a per befejezéséhez és a félnek az adott bizonyítás felvételéhez fűződő érdekei egybevetésével jár el.

A per befejezése késleltetésének téves értelmezésével találkozott a Fővárosi Ítéltábla a 6.Pf.21.710/2007/4. számú végzésével elbírált fellebbezés kapcsán. E perben a felperes az elsőfokú eljárás során követelését tanúbizonyítással kívánta alátámasztani. Késedelem nélkül bejelentette a tanúk nevét és munkahelyének címét, ahonnan azok már nem voltak megidézhetőek. Ezért ugyancsak késedelem nélkül kérte a hiányzó adatoknak a lakcímnnyilvántartó, illetőleg a cégnyilvántartás megkeresése útján történő beszerzését. Ezt azonban az elsőfokú bíróság a per befejezésének késleltetéseként értékelte, ezért a kért bizonyítást mellőzte. Az adott esetben azért kellett megállapítani a Pp. 141. § (6) bekezdésének téves értelmezését, mert a törvény e rendelkezése nem a bizonyítás foganatosítása alatti, hanem a bizonyítás bejelentésével kapcsolatos késedelemnek tulajdonít jogi jelentőséget. A késedelem nélkül indítványozott bizonyítási cselekmény időigénye azonban az ott írt jogkövetkezmény szempontjából közömbös.

V. A téves, vagy hiányos tájékoztatás értékelése a másodfokú eljárásban

A bíróságnak a felek tájékoztatásával összefüggő kötelezettségeit a Polgári perrendtartásnak a fent részletesen vizsgált rendelkezései határozzák meg. Ebből következően, amennyiben a bíróság valamely intézkedése ezen előírásoknak nem felel meg, azt az említett eljárási szabályok megsértéseként kell értékelni. Ebbe a körbe sorolhatók azok az esetek is, amikor a bíróság – akár a bizonyításra szoruló tényeket, akár a bizonyítási teher alakulását, akár a bizonyítás sikertelenségének következményeit illetően – a feleknek téves tájékoztatást nyújt. Ennek tipikus esete, amikor téves jogi álláspontja miatt nem a felek jogviszonyára irányadó anyagi jogi szabályok alapul vételével határozza meg a bizonyítandó tényeket, vagy a bizonyítás terhét viselő felet. Ez a jogi tévedés különösen abban az esetben okoz nehézségeket, ha egyben azzal a következménnyel is jár, hogy az anyagi jog alkalmazása szempontjából releváns tények a per keretein kívül rekednek. Ebben az esetben ugyanis a másodfokú bíróságnak erősen korlátozott a lehetősége a tévedés helyrehozatalára. A tényállások és az eljárásjogi eszközök sokféleségének következtében nem jelölhető meg egyetlen olyan megoldási lehetőség, amely az ilyen helyzetek mindegyikében alkalmazható volna. A másodfokú bíróságnak a tényállás rendelkezésére álló részének, valamint a

hiányzó bizonyításnak az egyedi sajátosságai alapján, az adott konkrét egyedi esetre nézve kell megtalálnia a legcélravezetőbb jogi eszközt.

Kétségtelen, hogy a másodfokú bíróság számára rendelkezésre álló jogi lehetőségek közül a legkézenfekvőbb a Pp. 252. § (2) bekezdésének az alkalmazása. Eszerint a másodfokú bíróság az első fokú ítéletet hatályon kívül helyezheti, és az elsőfokú bíróságot a per újabb tárgyalására, valamint újabb határozat hozatalára utasíthatja, ha az első fokú eljárás lényeges szabályainak megsértése miatt a tárgyalás megisméltése, illetőleg kiegészítése szükséges. E jogkövetkezmény levonásának tehát két konjunktív feltétele: a lényeges eljárási szabálysértés fennállása, valamint az eljárás megisméltésének, vagy kiegészítésének szükségessége.

A Polgári perrendtartás csak a Pp. 252. § (1) bekezdésében felsorolt eseteket tekinti abszolút hatályon kívül helyezési okoknak. A Pp. 252. § (2) bekezdése szempontjából releváns lényeges eljárási szabálysértések tekintetében azonban ilyen nem ismer. Ebből következően a bíróságnak minden esetben egyedi mérlegeléssel kell meghatároznia, hogy a vizsgált hiányosság kimeríti-e a Pp. 252. § (2) bekezdésében előírt feltételeket. Ennek során azt kell vizsgálnia, hogy a helyes anyagi jogi szabály alkalmazásához szükséges tényállás mennyiben áll rendelkezésre, továbbá az milyen mértékben és milyen irányban szorul kiegészítésre, ez hogyan, milyen bizonyítási eszközök igénybe vételével oldható meg. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a bizonyítás terhét viselő fél a hiányzó tényállási elemekkel összefüggésben tett-e nyilatkozatot, milyen nyilatkozatot tett és hogyan nyilatkozik erről a másodfokú eljárásban. Ezek áttekintése után kerül a másodfokú bíróság abba a helyzetbe, hogy az eljárási szabálysértést minősíthesse. Az sem zárható ki, hogy ugyanaz az eljárási szabálysértés – kizárólag a hatályon kívül helyezés szempontjából – az egyik ügyben lényegesnek, míg a másikban lényegtelennek minősülhet attól függően, hogy azt a konkrét per egyedi sajátosságai mennyiben és milyen irányba befolyásolják.

Ezeknek a szempontoknak az értékelésével, nagy általánosságban az mutatkozik célszerűnek, ha a másodfokú bíróság a kis terjedelmű, egyszerűen és rövid idő alatt felvehető bizonyítást lehetőleg maga folytatja le, míg a terjedelmes, vagy a per érdemi elbírálását merőben új jogi alapokra helyező bizonyítás végett a hatályon kívül helyezést választja. Emellett nem hagyható ki egy közbenső megoldás lehetősége sem, mert ha a rendelkezésre álló adatok a jogalap elbírálásához elegendőnek bizonyulnak, akkor indokolt lehet közbenső ítélet meghozatala, míg a jogkövetkezmények meghatározása végett az elsőfokú bíróság további eljárásra utasítása.

Az eljárás részbeni megisméltése szükségességének fenti eseteivel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy azokra alkalmazhatók-e a Pp. 252. § (3) bekezdésének az előírásai, miszerint a bizonyítási eljárás nagy terjedelmű kiegészítésének, vagy megisméltésének szükségessége esetén a másodfokú bíróság az első fokú ítéletet ugyancsak hatályon kívül helyezheti. A bizonyítási eljárás jelenleg hatályos szabályaira figyelemmel erre valószínűleg nemleges választ kell adni. Az erre irányadó szabályok ugyanis gyakorlatilag egyáltalán nem teszik lehetővé a törvény idézett rendelkezésének az alkalmazását. A másodfokú bíróság ugyanis tényszerűen észlelheti ugyan, hogy a bizonyítási eljárás nagy terjedelmű kiegészítése szükséges, de önmagában ennek alapján nem tehet semmit, mert az aktív kezdeményezés eljárásjogi

lehetősége az elsőfokú bíróságnak és a bizonyítás terhét viselő félnek a kezében van. Ha a fél a hiányzó tényállási elemek tekintetében az elsőfokú eljárásban nem terjesztett elő bizonyítási indítványt, azt a Pp. 235. § (1) bekezdésének tiltó rendelkezése miatt már a másodfokú eljárásban sem teheti meg. Ha a szükséges bizonyítási indítványt azért nem tette meg, mert azzal kapcsolatban nem kapott megfelelő tájékoztatást, akkor az elsőfokú bíróság ítélete a tájékoztatási kötelezettség megsértése, mint eljárási szabálysértés miatt lett megalapozatlan. Ezért hatályon kívül helyezés esetén annak közvetlen oka az eljárási szabálysértés. Ha a fél a hiányzó tényekre vonatkozó bizonyítási indítványát megtette, de a bíróság azt nem folytatta le, azt ugyancsak eljárási szabálysértésként kell elbírálni. A variációs lehetőségek egybevetésének eredményeként tehát az tűnik megállapíthatónak, miszerint a jelenleg hatályos szabályozás mellett a másodfokú bíróság a Pp. 252. § (3) bekezdését közvetlenül nem alkalmazhatja.

A fent kifejtettek eredményeként megállapítható, hogy a jelenleg hatályos eljárásjogi szabályozás mellett a másodfokú bíróság elvileg semmit nem tehet önmagában és pusztán azon az alapon, hogy az első fokon lefolytatott bizonyítást valamilyen irányban és mértékben kiegészítendőnek tartja. A Fővárosi Ítéltábla több évi, e tárgyú ítéleteinek áttekintése alapján kimutatható azonban, hogy a bírói gyakorlat a hiányzó jogi eszközök pótlására, a jogszabály kiterjesztő értelmezésével új jogi konstrukciókat hozott létre. Ennek lényege a Pp. 3. § (3) bekezdésében, illetőleg a Pp. 141. §(2) bekezdésében előírt tájékoztatási kötelezettség megsértésének, valamint a Pp. 221. § (1) bekezdésében foglalt indokolási kötelezettség megsértésének a lényeges eljárási szabálysértéssé minősítése és a hiányzó bizonyítás végett az első fokú ítélet ezen keresztül, a Pp. 252. § (2) bekezdése alapján történő hatályon kívül helyezése.

Az eljárásjogi keretek fentiek szerinti tágítása figyelhető meg a Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.354/2003/3, 6.Pf.20.782/2003/3. 6.Pf.20.632/2004/4. 6.Pf.20.321/2005/3. 6.Pf.21.142/2005/2. 6.Pf.20.075/2007/4. 6.Pf.20.142/2007/5. 6.Pf.20.143/2007/6. 6.Pf.20.488/2007/3. 6.Pf.20.742/2007/3. 6.Pf.20.769/2007/6. 7.Pf.20.742/2006/3. 7.Pf.20.693/2006/3. 7.Pf.21.505/2007/2. 7.Pf.21.404/2006/3. 9.Pf.21.140/2005/5. 9.Pf.21.212/2005/5. 9.Pf.20.135/2006/3. számú ügyeiben, jelezve, hogy a jogvita érdemi megoldására törekvő bírói gyakorlat az érintett jogintézmények kiterjesztő értelmezésével próbál utat törni.

A jelenleg hatályos jogi szabályozás mellett ez a gyakorlat sem jogszabályba ütközőnek, sem pedig kifogásolhatónak nem minősíthető. A Pp. 3. § (3) bekezdése ugyanis a bíróság számára az anyagi jogi szabályok alkalmazása szempontjából releváns tényekre irányuló tájékoztatási kötelezettséget ír elő. A lényeges tartalmat vizsgálva megállapítható, hogy ezáltal a törvény eljárásjogi köntösben, anyagi jogi szabály alkalmazásáról rendelkezik. A jogi szabályozás e szerkezeti felépítéséből pedig okszerűen az következik, hogy semmilyen negatív értékelés nem fűzhető ahhoz, ha ebben a helyzetben a másodfokú bíróság az anyagi jogi szabály téves alkalmazásához – a jogi szabályozáshoz igazodva – eljárásjogi következményt fűz és a Pp. 3. § (3) bekezdésében foglalt kötelezettség teljesítéséhez szükséges anyagi jogi szabály téves kiválasztását a tájékoztatási kötelezettség megsértéseként értékeli.

VI. Tájékoztatási kötelezettség, valamint bizonyítás és rendelkezési elv a fellebbezési eljárásban

VI/A. Az alapelvek a fellebbezési eljárásban

A fellebbezési eljárás a polgári pernek egy minőségileg új szakasza, mely részben az első fokú eljárással megegyező, míg más részében attól lényegesen eltérő vonásokkal jellemezhető. Az eltérések abból következnek, hogy az első fokú eljárás során az elsőfokú bíróság lefolytatta a bizonyítási eljárást, ennek alapján megállapította a jogvita elbírálása szempontjából irányadó tényállást, majd ebből levonta a maga jogi következtetéseit. A jogorvoslati eljárás célja ezek helyességének elbírálása. Ennek során a másodfokú bíróság bizonyítást csak szűk körben folytathat le, bizonyos korlátozások mellett jogosult az elsőfokú bíróság által beszerzett bizonyítékok felülmérlegelésére, viszont semmi nem korlátozza lehetőségeit a jogi minősítés és a jogkövetkezmények felülbírálatában.

A Pp. Első fejezetének 1-8. §-ai az abban foglalt rendelkezések alapvető jellegéből következően a polgári per egészére, így a fellebbezési eljárásra is közvetlenül – utaló szabály nélkül is – kihatnak. Az első fokú eljárás egyéb előírásai pedig a Pp. 239. § utaló szabálya folytán válnak a másodfokú eljárásra is megfelelően irányadóvá. A jogszabályok mindkét említett körének alkalmazása során figyelemmel kell lenni azonban a jogorvoslati eljárás sajátosságaira is.

A Pp. 3. § (1) bekezdésében meghatározott kérelemhez kötöttség elve az első fokú eljárásban a kereseti kérelemhez, míg a másodfokú eljárásban a fellebbezési kérelemhez való kötöttséget jelent. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy míg az első fokú eljárásban a felperes keresetét szinte korlátok nélkül megváltoztathatja, vagy kiterjesztheti, addig a fellebbező fél a másodfokú eljárásban jogorvoslati kérelmét csak a törvény által megszabott keretek között módosíthatja. Ennek célja és indoka egyrészt az, hogy a fellebbezési eljárás az azt megelőző első fokú eljárás során előterjesztett és elbírált kérelmek keretei között maradjon, másrészt ne érinthesse az első fokú ítélet esetlegesen már jogerőre emelkedett rendelkezéseit. Ezt meghaladóan azonban a fél rendelkezési joga a jogorvoslati eljárásban sem korlátozható. Ezeknek a szempontoknak az egyeztetésével a Pp. 247. § (2) bekezdése, illetőleg a Pp. 246. § (2) bekezdése lehetővé teszi a fellebbezési és csatlakozó fellebbezési kérelem megváltoztatását, módosítását, kiegészítését egészen a másodfokú tárgyalás berekesztéséig. Kimondja azonban, hogy ez – a Pp. 247. § (1) bekezdésében írt kivételeket meghaladóan – nem eredményezheti a kereset megváltoztatását. Emellett a Pp. 241. § (1) bekezdése alapján nincs akadálya annak sem, hogy a fél fellebbezését a másodfokú tárgyalás berekesztéséig visszavonhassa.

Az alapelvek közül a másodfokú eljárásban is töretlenül érvényesülnek a IV/B. pont azon megállapításai, miszerint a bíróság a fél által megjelölt jogcímhez nincs kötve. A fellebbezési kérelem és fellebbezési ellenkérelem keretei között, a teljesíthetőség jogi lehetőségeinek vizsgálata a másodfokú bíróságnak is szabad mozgástere.

Az alapelveknek a fellebbezési eljárásra is kiterjedő hatályából következően, a bíróságnak a Pp. 3. § (3) bekezdése alapján fennálló és a bizonyítással összefüggő tájékoztatási kötelezettsége a másodfokú bíróságot is terheli. E tájékoztatásnak pedig – az elsőfokú eljáráshoz hasonlóan – a jogorvoslati eljárásban is a bizonyítás terhét viselő fél jogi helyzetéhez kell igazodnia. Ennek – a bíróság tájékoztatási kötelezettségére is kiterjedő – meghatározó vonása, hogy a törvény a másodfokú eljárásban a bizonyítást csupán szűk körben teszi lehetővé.

VI/B. A bizonyítás korlátai a másodfokú eljárásban

A jogalkotó a fellebbezési eljárásban felvehető bizonyítás lehetséges körének meghatározásához azt a jogi technikai megoldást alkalmazta, miszerint közvetett módon, a fellebbezés tartalmi kereteinek szűkítésén keresztül korlátozta az új tény állításának, valamint az új bizonyíték előadásának a lehetőségét. Ha pedig erre a félnek csak szűk körben van lehetősége, akkor értelemszerűen szűkül az ennek alapján szükségessé váló bizonyítás terjedelme. Kevesebb bizonyítás pedig kevesebb új tény feltárását eredményezi, amelynek eredményeként – a tényállás megállapítása körében – csökken a másodfokú bíróság mozgásteré, felülbírálati lehetősége.

A jogi szabályozás másik lényeges vonása a fellebbezés tartalmát korlátozó rendelkezéseknek a másodfokú eljárás egészére kiható hatálya. A Pp. 235. § (1) bekezdése ugyanis részletesen szabályozza a fellebbezésben előterjeszhető új tényállítások és új bizonyítékok körét. Ezután a Pp. 249. § (1) bekezdése kimondja, hogy azok a fellebbezési tárgyaláson megtehető eljárásjogi nyilatkozatok tekintetében is megfelelően irányadók.

A Pp. 235. § (1) bekezdése értelmében új tény állítására, valamint új bizonyíték előadására akkor kerülhet sor, ha azok az első fokú határozat meghozatalát követően jutottak a fellebbező fél tudomására, feltéve, hogy elbírálásuk esetén reá kedvezőbb határozatot eredményeztek volna. Emellett a fellebbező fél akkor is hivatkozhat új tényekre, valamint új bizonyítékokra, valamint az elsőfokú bíróság által mellőzött bizonyításra, ha az az első fokú határozat jogszabálysértő voltának alátámasztására irányul. A Pp. 141. § (6) bekezdésében foglaltakat azonban ebben az esetben is alkalmazni kell.

A törvény idézett rendelkezésének két fordulata – a fellebbezésben kérhető és ezen keresztül a másodfokú eljárásban lefolytatható bizonyítás feltételeként – lényegében két viszonylag önálló követelményrendszert állapít meg. E követelményrendszerek egymáshoz való viszonyát a vagylagosság jellemzi, azaz bármelyiküknek a teljesülése megnyitja a másodfokú bíróság számára a bizonyítás lehetőségét. A követelményrendszerek belső oldalán viszont a törvényben meghatározott feltételeknek együttesen, tehát konjunktív módon kell fennállniuk ahhoz, hogy az adott tény, vagy bizonyítékot a másodfokú bíróság figyelembe vehesse.

A Pp. 235. § (1) bekezdésében írt feltételek egyik köre, amikor a fél azért hivatkozik új tényre, vagy bizonyítékra, mert arról csak az első fokú határozat meghozatala után szerzett tudomást. További lényeges feltétel azonban, hogy az azzal nyerhető új peradat olyan irányba mutasson, valamint olyan súlyú és horderejű legyen, amely

legalább elvi lehetőségként magában foglalja, előre vetíti a fél számára kedvezőbb határozat meghozatalát. E törvényi feltételek a Pp. 260. § (1) bekezdésében írt perújítással mutatnak hasonló vonásokat. Ezért a perújítás megengedhetőségével kapcsolatban már kialakult gyakorlat szerint – az új tény, vagy új bizonyíték érdemi vizsgálatához – a félnek mind a tudomásszerzés idejét, mind pedig a számára kedvezőbb első fokú döntés elvi lehetőségét elegendő valószínűsíteni.

A bizonyítás megengedhetőségének másik köre, amikor a fél az új tényre, vagy bizonyítékra az első fokú határozat jogszabályt sértő voltának alátámasztása érdekében hivatkozik. Ebben az esetben az elsőfokú bíróság által mellőzött bizonyítás lefolytatását is kérheti, kivéve, ha a mellőzés éppen a fél mulasztásának jogkövetkezménye volt (Pp. 141. § (6) bekezdése).

A fellebbezésnek az új tényre, vagy bizonyítékra irányuló előadását a másodfokú bíróság megvizsgálja és értékeli. Amennyiben úgy foglal állást, hogy az új tényre, bizonyítékra hivatkozásnak a törvényben előírt feltételei nem állnak fenn, azokat az első fokú ítélet felülbírálata során figyelmen kívül hagyja. Amennyiben azt állapítja meg, hogy az a törvény most vizsgált rendelkezése által meghatározott követelményeknek megfelel, vizsgálja annak relevanciáját. A Pp. 235. § (1) bekezdésében írt feltételeknek megfelelő bizonyítási indítvány is csak akkor teljesíthető, ha az releváns tényre vonatkozik. Amennyiben ez is megállapítható, akkor a másodfokú bíróság dönt a szükséges bizonyítás lefolytatása, vagy annak érdekében az első fokú ítélet hatályon kívül helyezése felől. A bizonyítás lefolytatása esetén pedig az annak eredményeként feltárt adatokat a Pp. 206. § (1) bekezdésében írt szabályok szerint, a per addig rendelkezésre álló adataival egybeveti és mérlegeli.

Nem vonható azonban a Pp. 235. § (1) bekezdésének utolsó mondata által tilalmazott körbe, ha a fél az első fokon mellőzött bizonyítással kapcsolatban magának a mellőzésnek a tényét – azaz a Pp. 141. § (6) bekezdésének az álláspontja szerint téves alkalmazását – támadja fellebbezésével. Ebben az esetben nincs akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság vizsgálja a Pp. 141. § (2) és (6) bekezdésében előírt feltételek fennállását, közelebbről azt, hogy megtörtént-e a fél felhívása a bizonyítékok bejelentésére, abban a bíróság a fél számára megfelelő időt biztosított-e annak teljesítésére, a fél késedelmét az első fokú eljárásban kimentette-e, illetőleg a késedelem eredményezhette-e az eljárás elhúzódását. E vizsgálódás eredményeként a másodfokú bíróság megállapíthatja a mellőzés jogszabálysértő voltát és ebben az esetben dönt a mellőzött bizonyítás lefolytatásáról, vagy ennek érdekében az első fokú ítélet hatályon kívül helyezéséről. Amennyiben pedig a mellőzés jogszerű volt, az azt támadó fellebbezést figyelmen kívül hagyja.

Lényegében a most kifejtett elvek figyelhetőek meg az ítélezési gyakorlatban is. A Legfelsőbb Bíróság a BH 2003/509. számú eseti döntésében megállapította, hogy az elsőfokú bíróság eljárása során, a jogkövetkezményekre történt figyelmeztetés mellett, nem hívta fel az alpereseket további bizonyítékaik előterjesztésére. Ezért az új bizonyítékot tartalmazó fellebbezést úgy értékelte, mint amely az első fokú ítélet jogszabálysértő voltának alátámasztására irányult. Ebből arra a következtetésre jutott, miszerint a másodfokú bíróság nem sértette meg a Pp. 235. § (1) bekezdését azzal, hogy a bizonyítékok köréből nem zárta ki, és a mérlegelés során figyelembe vette a

másodfokú eljárásban előterjesztett, a tényállás megváltoztatását eredményező további okirati bizonyítékokat.

Hasonló álláspont olvasható ki a BDT 2004/938. számú eseti döntéséből is. Eszerint amennyiben az elsőfokú bíróság a Pp. 3. § (3) bekezdése alapján fennálló tájékoztatási kötelezettségének nem tett eleget, e mulasztás azzal a jogkövetkezéssel jár, hogy a fellebbező fél jogosult új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására. Fordított tényállást vizsgált a BDT 2000/177. számú eseti döntés, kimondva, hogy amennyiben az elsőfokú bíróság a Pp. 141. § (2) és (6) bekezdéseinek jogszerű alkalmazásával hozott első fokú ítéletet, a bejelenteni elmulasztott tényeket és bizonyítékokat a fellebbezési eljárásban már nem lehet figyelembe venni.

A Pp. 235. § (1) bekezdésének alkalmazása szempontjából példaértékű a Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.21.215/2005/9. számú ítélete. Az ügyben fellebbező fél jogorvoslati kérelmében több tanú kihallgatását is kérte. Az ítéltábla ezt elrendelte, de csak arra nézve, hogy valóban az első fokú ítélet meghozatalát követően szereztek-e tudomást a peres eljárásról, illetőleg ezt követően közölték-e az ügyre vonatkozó ismereteiket az alperessel. A kihallgatás eredménye azt támasztotta alá, hogy ezek egyike sem állapítható meg. Ezért az ítéltábla a tanúk további, érdemi kihallgatását mellőzte és ítéletet hozott.

A Fővárosi Ítéltábla a 9.Pf.20.066/2008/4. számú ítéletében nem látott lehetőséget a szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti perben, a felperes által a fellebbezési tárgyaláson, a szerződéskötést megelőző tárgyalások tartalmára irányuló tanúbizonyítás foganatosítására. Álláspontja szerint nem volt akadálya annak, hogy a felperes ezen eljárási cselekmény lefolytatását már az első fokú eljárásban is kérje. Ebből arra a következtetésre jutott, hogy a fellebbezési eljárásban a kért bizonyításnak a Pp. 235. § (1) bekezdése által meghatározott feltételei nem álltak fenn. Hasonlóan foglalt állást a 9.Pf.21.535/2007/5. számú ítéletében is, kiemelve, miszerint az sem nyert bizonyítást, hogy a fellebbezésben megjelölt új tényről az alperesek csak az első fokú ítélet meghozatala után szereztek tudomást. A 9.Pf.20.110/2007/4. számú ítéletében pedig arra mutatott rá, hogy a felperes által az első fokú tárgyalás berekesztésekor fenntartottat meghaladóan előterjesztett bizonyítási indítványok a Pp. 235. § (1) bekezdésébe ütköztek és emiatt nem voltak teljesíthetők.

A Fővárosi Ítéltábla a 4.Pf.20.355/2008/5. számú ítéletében megállapította, hogy az elsőfokú bíróság több alkalommal, eredménytelenül hívta fel az alperest okirati bizonyítékai csatolására, amelyet követően a Pp. 141. § (6) bekezdése alkalmazásával, annak mellőzésével hozta meg döntését. Ezért a fellebbezési eljárásban csatolt okiratok egyrészt emiatt, másrészt pedig azért sem voltak teljesíthetők, mert azok már az első fokú eljárás során is a rendelkezésére álltak (Pp. 235. § (1) bekezdése). Lényegében ezzel tartalmilag teljesen megegyező indokok alapján, ugyanilyen döntést hozott a Fővárosi Ítéltábla a 6.Pf.20.496/2007/98. számú ítéletében is.

A Fővárosi Ítéltábla a 7.Pf.21.107/2007/4. számú ítéletében azt fejtette ki, miszerint az első fokú eljárásban, többszöri bírói tájékoztatás és felhívás ellenére elmulasztott nyilatkozatnak a fellebbezési eljárásban történő pótlására a Pp. 235. § (1) bekezdése folytán már nem volt jogi lehetőség. Ennek a gondolatnak egy másik variációjával

foglalkozott a 7.Pf.21.637/2006/2. számú ítéletében, kimondva, hogy az első fokú eljárásban ugyan hivatkozott, de ténylegesen csak a fellebbezési eljárásban becsatolt okirati bizonyítékot a másodfokú bíróság nem vehette figyelembe. A 7.Pf.21.440/2006/7. számú ítélettel lezárt perben pedig igazoltnak látta, hogy a fellebbezéshez csatolt okirati bizonyítékok a felperesnek már az első fokú eljárás során is a rendelkezésére álltak, ezért annak figyelembe vételére a Pp. 235. § (1) bekezdésének tiltó rendelkezése miatt nem látott eljárásjogi lehetőséget.

A most kiemelt határozatok alapján aggálytalanul megállapítható, hogy a Pp. 235. § (1) bekezdésének módosított rendelkezéseit a bírói gyakorlat befogadta és helyesen, következetesen, szükség esetén kellő szigorral, míg indokolt esetben megfelelő önmérséklettel alkalmazza.

Nem minősíthető kialakultnak az ítélkezési gyakorlat abban a kérdésben, hogy a fél által csak a fellebbezési eljárás során előterjesztett elévülési kifogás mennyiben tekinthető a Pp. 235. § (1) bekezdésébe ütköző új tény állításának és ettől függően mennyiben vehető figyelembe az első fokú ítélet felülbírálata során. A Legfelsőbb Bíróságon és a Fővárosi Ítéltáblán egyaránt születtek olyan határozatok, melyek azt megengedhetőnek, illetve amelyek azt a törvény által tiltottnak minősítették. Az elfoglalt jogi állásponthez kapcsolódó teljes érvrendszer kifejtését azonban valamennyi határozat nélkülözi és a nézetek kizárólag azon az egy ponton ütköztethetők, hogy a másodfokon előterjesztett elévülési kifogást az egyik a Pp. 235. § (1) bekezdése által tiltott új tényállításnak, míg a másik a Pp. 235. § (1) bekezdésének hatálya alá nem tartozó eljárási jognyilatkozatnak tekinti. (Példa az előbbire a Legfelsőbb Bíróság Pfv.VI.22.847/1999/3. számú, valamint a Fővárosi Ítéltábla 3.Pf.20.057/2008/3. számú ítélete, az utóbbira pedig a Legfelsőbb Bíróság Pfv.VII.20.614/2004/3. valamint a Pfv.VII.21.328/2008/4. számú határozata.) A két álláspont határán helyezhető el a Legfelsőbb Bíróság Pfv.XI.20.807/2004/5. számú végzése, amely kimondja, hogy nem minősíthető a Pp. 235. § (1) bekezdésébe ütköző új tényállításnak, ha a fél fellebbezésében az anyagi jogi határidők számítására vonatkozó szabályok figyelmen kívül hagyását, vagy téves alkalmazását sérelmezi. Nyilvánvaló ugyanis, hogy ez már az elévülés bekövetkezésének törvényben meghatározott feltételei fennállását érinti, mely egyértelműen az érdemben felülbírálható anyagi jogi kérdések közé tartozik.

A jogi megoldás keresése során célszerű a jogi problémának az összetevőire való felbontásából és az egyes részek külön-külön történő vizsgálatából kiindulni. E megközelítésből az figyelhető meg, hogy az elévülési kifogás három jól elkülöníthető tartalmi elemet foglal magában: az időmúlást mint tényállási elemet; az elévülést mint anyagi jogi elemet és a kifogást mint eljárásjogi intézményt. Ezek közül az időmúlás lehet elvileg olyan tényállási elem, amely a Pp. 235. § (1) bekezdése szempontjából releváns, míg az anyagi és eljárásjogi kérdések vizsgálatát a törvény idézett rendelkezése nem érinti. Az elemek egymáshoz való kapcsolódását az jellemzi, hogy az elévülési kifogás közvetlenül eljárásjogi intézményként jelenik meg, melynek alapja az anyagi jognak az igényérvényesítést elenyészítő rendelkezése. Ezt viszont közvetett módon az időmúlás ténye váltja ki. Kérdés, hogy ez a közvetettség megalapozza-e a Pp. 235. § (1) bekezdésének az alkalmazását, vagy sem. Elgondolkodtató lehet továbbá, hogy az időmúlás és az elévülés egyaránt automatikusan, a felek akaratától

függetlenül, ipso iure következik be, az arra való hivatkozás pedig csak a figyelembevétel eljárásjogi feltételét biztosítja.

Az elévülési kifogásnak a fellebbezési eljárásban való megengedhetősége szempontjából a vizsgálódás fontos eleme lehet, hogy annak előterjesztése milyen hatással van az ellenérdekű fél eljárásjogi helyzetére. Különösen fontos lehet ez akkor, ha az elévülési kifogással összefüggésben szükségessé válik az elévülés esetleges nyugvásának, vagy megszakadásának a vizsgálata is. Nyilvánvaló, hogy ez utóbbiakkal kapcsolatban a bizonyítás kötelezettsége az elévüléssel védekező fél ellenfelét terheli. Ebben a helyzetben – a kifogás előterjeszhetősége szempontjából is – elsődlegesen annak lehet jelentősége, hogy e félnek van-e eljárásjogi lehetősége az erre vonatkozó bizonyítási indítványai megtételére. Ennek esetleges hiánya ugyanis felvetheti az eljárás egyoldalúvá válásának és ezáltal a tisztességes eljárás követelményeibe való ütközésnek a felmerülését is. Ezt a kérdést vizsgálta a Fővárosi Ítéltábla az 5.Pf.20.343/2007/2. számú ítéletében, amelynek eredményeként megállapította: „a Pp. kifejezetten nem tiltja a védekezés későbbi előterjesztését, de ha az ellenérdekű fél ennek folytán bizonyításra kényszerül, akkor az alperesi magatartást a Pp. alapelvei alapján kell megítélni.” Az abban foglaltak szerint pedig a bíróság köteles megakadályozni minden olyan magatartást, mely a jóhiszemű joggyakorlás követelményeivel ellentétes, illetve a per elhúzódásához vezethet.

A most kifejtett szempontok áttekintése alapján az állapítható meg, hogy a vizsgált kérdésben szükséges a bírói gyakorlat további formálódása és letisztulása, amelynek eredményeként azonban nem várható, hogy egyetlen megoldás, valamennyi kérdésre megnyugtató választ adhasson.

VI/C. A hatályon kívül helyező végzés

A korábban tárgyalt V. pont azt vizsgálta, hogy az elsőfokú bíróságnak a bizonyításra szoruló tények vonatkozásában adott téves vagy hiányos tájékoztatása milyen szempontok szerint vezethet el a hatályon kívül helyezés jogkövetkezményének levonásához. Ezen a helyen – a fellebbezési eljárásra irányadó szabályok között – pedig célszerűnek mutatkozik annak áttekintése, hogy milyen jogok és kötelezettségek keletkeznek az első- és másodfokú bíróság számára a hatályon kívül helyező végzéssel összefüggésben. A hatályon kívül helyezés okainak korábbi vizsgálatát követően indokolt ugyanis magának az eljárásjogi jogkövetkezménynek a levonásával kapcsolatos legfontosabb szabályok elemzése is.

Erről a Pp. 252. § (4) bekezdése akként rendelkezik, hogy a hatályon kívül helyező végzésnek tartalmaznia kell az első fokú ítélet ismertetését, a hatályon kívül helyezés okait, továbbá az új eljárásra vonatkozó utasításokat.

A törvény idézett rendelkezése a hatályon kívül helyező végzéssel szemben támasztott lényeges tartalmi követelményként határozza meg a hatályon kívül helyezés okának, valamint a megismételt eljárásra vonatkozó utasításoknak a pontos megjelölését. Ugyanakkor egyáltalán nem sorolja föl és semmivel nem is korlátozza a másodfokú bíróságnak az e jogkövetkezmény levonására, valamint az elsőfokú bíróság utasítására vonatkozó jogát. Ebből okszerűen az következik, hogy a hatályon kívül helyezést

elvileg az anyagi és eljárási szabályoknak bármely olyan megsértése megalapozhatja, amely eljárásjogi szempontból felülbíráható, de a másodfokú eljárásban nem orvosolható. Ebből kiindulva az utasítási jog is elvileg bármire vonatkozhat, konkrét tartalma pedig a hatályon kívül helyezés okához igazodik.

A korábban már érintett Pp. 3. § (3) bekezdésének a másodfokú eljárásban is irányadó rendelkezése szerint a másodfokú bíróság is köteles a feleket a per állásához – tehát adott esetben a fél fellebbezési eljárásban elfoglalt helyzetéhez – képest szükséges tájékoztatással ellátni a bizonyítással kapcsolatban. Amennyiben a bizonyítási eljárás – a fellebbezési tárgyaláson is pótolható módon – kiegészítésre szorul, a tájékoztatásnak erre kell vonatkoznia. Ha viszont a másodfokú bíróság a bizonyítási eljárás nagy terjedelmű, vagy teljes megismétlését, illetőleg kiegészítését látja szükségesnek, akkor a Pp. 3. § (3) bekezdése alapján fennálló tájékoztatási kötelezettségének – a fellebbezési eljárásra vonatkozó speciális szabályok szerint – nem közvetlenül a felekkel szemben, hanem az elsőfokú bíróságnak szóló és a megismételt eljárásra vonatkozó utasításával tesz eleget. Ebben a megközelítésben az utasítási jog a tájékoztatási kötelezettségnek a fellebbezési eljárásra jellemző, sajátos formája, megjelenése, amely a felek helyett az elsőfokú bíróság számára összegzi – a szükséges bizonyításra is kiterjedően – azokat a teendőket, amelyekkel a korábbi első fokú ítélet fogyatékoságai kiküszöbölhetők.

A megismételt eljárásban szükséges bizonyítással kapcsolatos utasításokkal szemben támasztható alapvető követelmény, hogy az mind fizikailag, mind pedig jogilag teljesíthető legyen. Utalhat a bizonyítás szükséges irányára, de vonatkozhat meghatározott bizonyíték per tárgyává tételére is. Mindkét esetben figyelemmel kell lenni azonban arra, hogy nem sérülhet a félnek a bizonyítási eszközökkel összefüggő rendelkezési joga. Hatályon kívül helyezésnek tehát csak olyan bizonyítás lefolytatása érdekében van helye, amelyet a felek legalább egyike indítványoz, illetőleg amely a felek nyilatkozataitól függetlenül is foganatosítható. (Utóbbi körben adatok, iratok, okiratok beszerzéséről lehet szó.) Szakértői bizonyításra – az egyéb feltételek fennállása esetén – csak akkor célszerű hatályon kívül helyezni, ha a bizonyításra kötelezett legkésőbb a fellebbezési tárgyaláson vállalja a díjelőlegezést is. Ennek hiányában ugyanis az könnyen megghiúsulhat.

Tartalmilag a hatályon kívül helyezés jogkövetkezményének árnyalt, indokolt és a per egyedi sajátosságaihoz igazodó alkalmazására int a Legfelsőbb Bíróság az EBH 2006/1526. számú, illetőleg a BH 2006/403. számú iránymutatásaiban. Az előbbiben azt fejté ki, miszerint a másodfokú bíróság önállóan felülmérlegelheti a bizonyítás eredményét, amelyhez képest az elsőfokú bíróságétól eltérő, új tényállást állapíthat meg. Az utóbbi pedig ugyanennek a szélsőséges alkalmazásától óv annak kimondásával, hogy a bizonyítékok okszerű mérlegelésének követelménye a másodfokú bíróságot is köti, ezért az indokolatlan felülmérlegelés következtében eltérő tényállás megállapítása és emiatt más jogkövetkezmény levonása az ügy érdemi elbírálására kiható jogszabálysértésnek minősülhet. A két eseti döntés két irányból világít rá arra, hogy a bizonyítékok felülmérlegelésére és ez okból az első fokú ítélet hatályon kívül helyezésére csak valóban indokolt esetben és csak olyankor kerüljön sor, amikor az első fokú eljárás hiányosságai más módon nem orvosolhatók.

Ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság több eseti döntése is felhívja a figyelmet arra az alapvető tételre, miszerint a másodfokú bíróságnak a hatályon kívül helyező végzésben rögzített utasításai az elsőfokú bíróság számára kötelezők. Az EBH 2006/1414. számú iránymutatás szerint ugyanis a jogerős ítélet megalapozatlanságát is eredményező lényeges eljárási szabálysértés, ha a korábbi hatályon kívül helyező végzésben foglalt utasítást a bíróság az újabb eljárásban nem veszi figyelembe és az előírt bizonyítaskiegészítést mellőzi. Ugyanezt fejt ki a BH 2003/343. számú határozatában is, amelyben rögzíti, hogy az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság bizonyítást elrendelő végzéséhez kötve van. Nyitva hagyja azonban azt a lehetőséget, miszerint a megismételt eljárásban lefolytatott bizonyítás eredményeként a hatályon kívül helyező végzésben foglaltak megdőlhethetnek. Mindezek eredményeként nem lehet vitás, hogy az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság által előírt feladatokat köteles teljesíteni, az általa meghatározott eljárási cselekményeket köteles hiánytalanul foganatosítani, majd ezt követően ismételt és hiánytalanul megilletik a Pp. 206. § (1) bekezdésében biztosított jogok és e jogkörében eljárva, teljesen önállóan hozhatja meg újabb érdemi döntését.

A most felvetett kérdésekre keresett válaszokat a Fővárosi Ítéltábla is a 6.Pf.20.988/2005/4. számú végzésében. Észlelte, hogy az elsőfokú bíróság a korábbi hatályon kívül helyező végzésben foglalt útmutatásoknak nem tett eleget és ennek oka sem az iratokból, sem az ítélelből nem állapítható meg. Rámutatott, hogy a tényállás felderítése körében, a korábbi hatályon kívül helyező végzés előírásainak figyelmen kívül hagyása olyan lényeges eljárási szabálysértésnek minősül, mely a fellebbezési eljárásban nem orvosolható. A hatályon kívül helyező végzésben kifejtett jogi álláspont pedig az elsőfokú bíróságot ugyan nem köti, de az attól való esetleges eltérést a Pp. 221. § (1) bekezdésében előírt követelményeknek megfelelően köteles megindokolni.

VII. A Pp. 7. § (2) bekezdésében előírt tájékoztatási kötelezettség és annak alkalmazása

A bíróság bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettségével kapcsolatos vizsgálódás körében indokolt kitérni az ugyancsak a Pp. alapelvei között szabályozott másik típusú tájékoztatási kötelezettségre.

A Pp. 7 § (2) bekezdése előírja, hogy a bíróság köteles a felet – ha nincs jogi képviselője – perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről, valamint a pártfogó ügyvédi képviselőt engedélyezésének lehetőségéről a szükséges tájékoztatással ellátni. E törvényhely 2008. január 1. napját megelőzően hatályban volt szövege szerint a bíróságnak a pártfogó ügyvédi képviselőtről szóló tájékoztatás helyett, meghatározott esetben, a fél részére jogi képviselőt kellett kirendelnie.

A törvény idézett rendelkezése – a Pp. 3. § (3) bekezdésének utolsó mondatához hasonlóan – ugyancsak a bíróság tájékoztatási kötelezettségéről szól, tartalma azonban lényegesen különbözik attól. Alapvető eltérés mutatható ki a tájékoztatásra jogosultak

alanyi körének, valamint a tájékoztatás tárgyát alkotó jogszabályoknak a meghatározása terén. A Pp. 3. § (3) bekezdés utolsó mondata alapján fennálló tájékoztatásra minden olyan peres fél jogosult, akit a perben bizonyítási kötelezettség terhel, függetlenül attól, hogy van-e jogi képviselője. A Pp. 7. § (2) bekezdésében előírt tájékoztatás viszont csak azt a felet illeti meg, aki jogi képviselő nélkül jár el. Emellett a Pp. 3. § (3) bekezdése alapján a felet elegendő a bizonyítandó tényekről, a bizonyítási teherről és a bizonyítás sikertelenségének jogkövetkezményeiről tájékoztatni. Ezzel szemben a Pp. 7. § (2) bekezdése alapján a felet „perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről, valamint a pártfogó ügyvédi képviselet engedélyezésének lehetőségéről” kell tájékoztatni. Valószínűleg a jogalkotó is látta azonban, hogy ezzel a megfogalmazással a tájékoztatásra szoruló tények, körülmények és jogszabályok tekintetében egy áttekinthetetlen, képlékeny és kezelhetetlen halmazt írt körül. Ezért elengedhetetlenül szükséges volt annak szűkítése, valamint konkretizálása. Ezt a célt szolgálja a törvény szövegében a tájékoztatás tárgyának mennyiségére és minőségére vonatkozó „szükséges” jelző.

Ebből okszerűen az következik, hogy a felet a Pp. 7. § (2) bekezdése alapján megillető tájékoztatás során a fél konkrét perbeli helyzetéből kell kiindulni és el kell látni mindazzal a tájékoztatással, mely ahhoz szükséges, hogy az őt akkor és ott megillető konkrét eljárási jogokat gyakorolhassa és kötelezettségeit teljesíthesse. Amennyiben az eljárás folyamán ezen eljárási jogok és kötelezettségek köre változna, a tájékoztatási kötelezettség a változásokra nézve újból és újból esedékessé válik különösen az olyan esetekben, amikor a félnek az őt megillető igény érvényesítésével kapcsolatban kell döntéseket hoznia.

A törvény most vizsgált rendelkezésének az alkalmazásához a Legfelsőbb Bíróság is adott iránymutatást a BH 2005/74. számú eseti döntésében. Ebben arra hívta fel a figyelmet, miszerint a bíróságnak a tájékoztatási kötelezettség teljesítése során különösen akkor indokolt a fél igényérvényesítésének az elősegítése, amikor az maga is hangsúlyozza a jogban való járatlanságát. Ebből okszerűen következik, hogy e tájékoztatás célja és rendeltetése a fél felvilágosítása és támogatása a perben éppen aktuális eljárásjogi nyilatkozatok megtételében. Hasonló következtetés vonható le a BH 2004/431. számú eseti döntésből is, amely szerint a jogi képviselő nélkül eljáró, különösen a beteg és vagyoni szempontból nyilvánvalóan hátrányos helyzetben lévő fél jogérvényesítő képessége biztosításához a bíróságot segítségnyújtási és tájékoztatási kötelezettség terheli.

A Fővárosi Ítéltábla is több határozatában vizsgálta a Pp. 7. § (2) bekezdésének az alkalmazási feltételeit. Ennek során a 16.Gf.40.499/2007/5. számú végzéssel azért helyezte hatályon kívül az elsőfokú bíróság ítéletét, mert az elmulasztotta a jogi képviselővel nem rendelkező, de korábban már költségmentességben részesült félnek a tájékoztatását arról, miszerint igényelheti pártfogó ügyvéd kirendelését. Az adott esetben az ítéltábla azért értékelte e mulasztást lényeges eljárási szabálysértésként, mert az ügy bonyolult ténybeli és jogi megítélése ezt szükségessé tette volna. Határozatának a konkrét ügy keretein túlmutató üzenete szerint a Pp. 7. § (2) bekezdése alapján fennálló – pártfogó ügyvédi képviseletre vonatkozó – tájékoztatás szükségessége függ a ténybeli és jogi megítélés bonyolultságától és a nehezebben áttekinthető esetekben mindenképpen fennáll.

A 4.Pf.20.401/2004/2. számú végzésében a Fővárosi Ítéltábla a jogi képviselő nélkül eljáró és a helyes alperes személyét illetően bizonytalan, illetőleg hiányos jognyilatkozatokat tevő felperesnek a Pp. 7. § (2) bekezdése szerinti tájékoztatását hiányolta. A felperes ugyanis először a Budapesti Ügyvédi Kamara Eseti Választottbírósága, majd pedig annak tagjai, később csupán három tagja ellen kívánt igényt érvényesíteni. Ebben a helyzetben pedig szükség lett volna kioktatására mind a helyes alperes személyét, mind pedig a perbevonás módját illetően.

A 7.Pf.20.722/2006/2. számú ítéletében a Fővárosi Ítéltábla az első fokú ítéletet a Pp. 7. § (2) bekezdésében írt tájékoztatás elmulasztása miatt támadó fellebbezést találta alaptalannak, mert megállapította, hogy az elsőfokú bíróság a törvény e rendelkezése alapján reá háruló tájékoztatási kötelezettségét mind az eljárási, mind az anyagi jogszabályok tekintetében teljesítette, ezek megtörténtét pedig a jegyzőkönyvben megfelelően rögzítette. Ebből arra a következtetésre jutott, hogy a felperest igénye érvényesítésében a tájékoztatás hiánya nem akadályozhatta.

VIII. Összefoglaló megállapítások

I. A Pp. 3. § (3) és a Pp. 141. § (2) bekezdésére figyelemmel a bíróság tájékoztatási kötelezettségének előzetesen az idézéskor, majd hangsúlyozottan és konkrét módon az első tárgyaláson, a feleknek a per tárgyára vonatkozó részletes és célirányos meghallgatása után, de még a bizonyítási eljárás megkezdése előtt köteles eleget tenni és annak szükségessége a pernek minden olyan újabb fordulata után ismét felmerülhet, amikor újabb, az előző tájékoztatásban még nem szereplő bizonyítás válik szükségessé. A bíróság mindig a fél bizonyítási kötelezettségének esedékessége előtt köteles a felet olyan helyzetbe hozni, hogy az a tájékoztatás birtokában, bizonyítási kötelezettségének megfelelően eleget tehessenek.

II. A bíróság a Pp. 3. § (3) bekezdésében előírt tájékoztatást az idéző végzésben, valamint az esetleg ahhoz mellékelte formanyomtatványon írásban, majd a tárgyaláson szóban köteles megadni. Az utóbbi esetben elengedhetetlen, hogy a jegyzőkönyv a Pp. 117. § (1) és (2) bekezdéseinek megfelelően tükrözze a bizonyításra vonatkozó tájékoztatás pontos (konkrét) tartalmát, továbbá a bizonyítás bejelentésére való – határidőhöz kötött – felhívást, illetőleg annak elmulasztása jogkövetkezményeként a Pp. 141. § (6) bekezdésében foglalt szankció kilátásba helyezését.

III. A bíróság érdemi döntésének keretei a kereseti kérelemhez és ellenkérelemhez, a döntés jogi alapjai pedig a teljesíthetőségük szempontjából releváns anyagi jogi szabályokhoz igazodnak, a bíróság tájékoztatásának pedig az ezek alkalmazását megalapozó tényállási elemekre kell irányulnia. A tájékoztatásnak több kérelem esetén valamennyire ki kell terjednie és követnie kell az esetleges keresetváltoztatásokat, kereset-kiterjesztéseket is. A tájékoztatásnak kellőképpen részletesnek és konkrétan kell lennie, továbbá tartalmaznia kell a bizonyítás terhét viselő fél megjelölését, valamint a bizonyítás esetleges sikertelenségének következményét is. Ugyanakkor nem kell kiterjednie az anyagi jogi szabály ismertetésére.

IV. A bíróságnak tájékoztatásában az ügy körülményeihez, a felek tájékozottságához és a szükséges bizonyítás természetéhez igazodó konkrétsággal kell megjelölnie a szükséges bizonyítás eszközét. Minden esetben tájékoztatnia kell a szakértői bizonyítás szükségességéről és általában nem tarthatja bizonytalanságban a feleket a tekintetben, hogy a per eldöntése szempontjából mit tart lényegesnek. Ugyanakkor a bíróságnak nincs olyan kötelezettsége, hogy a mérlegelési körébe tartozó bizonyítékok várható értékeléséről az ítélet meghozatala előtt a feleknek előzetesen számot adjon.

V. A Pp. 3. § (4) bekezdésében foglalt rendelkezések alapelvi jellegűek és a bizonyításra kötelezett fél mulasztása alapján alkalmazható szankciók kereteit jelölik ki, önmagukban azonban a bizonyítás mellőzésének szankcióját nem alapozzák meg. Ahhoz ugyanis szükséges a félnek a Pp. 141. § (2) bekezdése szerinti felhívása, majd annak megsértése esetén a Pp. 141. § (6) bekezdésében foglalt tényállási elemek megvalósulása. Ennek megállapítása során a bíróságnak kellő önmérséklettel, a bizonyításra kötelezett félnek és a per gyors befejezésének érdekeit összemérve kell eljárnia. A jelentéktelen, néhány napos mulasztás általában nem késlelteti olyan mértékben a per befejezését, hogy indokolttá válna a késedelem következményeinek levonása és nem szenved késedelmet a per befejezése akkor sem, ha egy folyamatban lévő másik eljárási cselekménnyel (például szakértői bizonyítással) párhuzamosan a késve előterjesztett bizonyítás még lefolytatható.

VI. A Pp. 252. § (2) bekezdése szempontjából releváns lényeges eljárási szabálysértések körét a törvény még példalózó jelleggel sem sorolja fel, ezért a bíróságnak minden esetben egyedileg kell mérlegelnie, hogy az általa észlelt hiányosság kimeríti-e a Pp. 252. § (2) bekezdésében előírt feltételeket. Ennek során azt kell vizsgálnia, hogy a helyes anyagi jogi szabály alkalmazásához szükséges tényállás mennyiben áll rendelkezésre, az milyen mértékben és milyen irányban szorul kiegészítésre, ez hogyan, milyen bizonyítási eszközök igénybe vételével oldható meg. Figyelemmel kell lenni továbbá a bizonyítás terhét viselő félnek a hiányzó tényállási elemekre vonatkozó, az első-és másodfokú eljárásban tett nyilatkozatára. Az sem zárható ki, hogy ugyanaz az eljárási szabálysértés – kizárólag a hatályon kívül helyezés szempontjából – az egyik ügyben lényegesnek, míg a másikban lényegtelennek minősülhet attól függően, hogy azt a konkrét per egyedi sajátosságai mennyiben és milyen irányba befolyásolják.

VII. A Pp. 235. § (1) bekezdésének első mondatában írt feltételekkel kapcsolatban a másodfokú bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy a fél a fellebbezésében újonnan megjelölt tényről, vagy bizonyítékról valóban csak az első fokú határozat meghozatala után szerzett-e tudomást, továbbá az azzal nyerhető új peradatok olyan irányba mutatnak-e, illetőleg olyan súlyúak és horderejűek-e, hogy legalább elvi lehetőségként magában foglalják a fél számára kedvezőbb határozat meghozatalát. E törvényi feltételek fennállását a fellebbező félnek elegendő valószínűsíteni.

VIII. A törvény tiltó vagy korlátozó rendelkezésének a hiánya miatt az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését elvileg az anyagi és eljárási szabályoknak bármely olyan megsértése megalapozhatja, amely eljárásjogi szempontból felülbírálható, de a másodfokú eljárásban nem orvosolható. A másodfokú bíróság utasítási joga a

tájékoztatási kötelezettségnek a fellebbezési eljárásra jellemző, sajátos formája, amely a felek helyett az elsőfokú bíróság számára összegzi – a szükséges bizonyításra is kiterjedően – azokat a teendőket, amelyekkel a korábbi első fokú ítélet fogyatékoságai kiküszöbölhetők. Ez az utasítás is elvileg bármire vonatkozhat, konkrét tartalma a hatályon kívül helyezés okához igazodik. Az utasításoknak azonban mind fizikailag, mind pedig jogilag teljesíthetőeknek kell lenniük. Uthalhat a bizonyítás szükséges irányára, de vonatkozhat meghatározott bizonyíték per tárgyává tételére is, de nem sértheti a félnek a bizonyítási eszközökkel összefüggő rendelkezési jogát. Hatályon kívül helyezésnek ezért csak olyan bizonyítás lefolytatása érdekében van helye, amelyet a felek legalább egyike indítványoz, illetőleg amely a felek nyilatkozataitól függetlenül is foganatosítható. Az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság által előírt feladatokat köteles teljesíteni, az általa meghatározott eljárási cselekményeket köteles hiánytalanul foganatosítani, majd ezt követően ismételt és hiánytalanul megilletik a Pp. 206. § (1) bekezdésében biztosított jogok és e jogkörében eljárva, teljesen önállóan hozhatja meg újabb érdemi döntését

Dr. Molnár Ambrus
tanácselnök

Összegző adatok

Az anyag elkészítéséhez a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának tanácselnökei – részben emlékeztetből, részben számítógépes keresés útján – kiválasztották azokat a határozataikat, amelyeket tanácsaik a Pp. 3. §, a Pp. 141. §, illetőleg a Pp. 235. § alkalmazásával hoztak meg. Ennek eredményeként létrejött a Fővárosi Ítéltábla polgári határozatainak egy olyan találati halmaza, mely az említett törvényi rendelkezésekkel összefüggő, összesen 38 ítéletet és 64 végzést foglalt magában. Érdekes röviden áttekinteni ezek legfontosabb külső, statisztikai jellemzőit. Az alábbiakban a határozatoknak azok a vonásai kerültek kiemelésre, melyek az ítéltábla döntését közvetlenül megalapozták. Amennyiben az ítéltábla az ítéletét, vagy végzését több indokkal támasztotta alá, azok a határozatok több sorban is szerepelnek.

Tájékoztatási kötelezettség elmulasztása:	29
Ellenérdekű fél tájékoztatásának elmaradása:	11
Szakértő szükségességéről való tájékoztatás elmaradása:	4
Bizonyítási teher téves meghatározása:	12
Bizonyítási teher helyes meghatározása miatti helybenhagyás:	4
A Pp. 141. § (6) bekezdésének téves alkalmazása:	7
A Pp. 141. § (6) bekezdés helyes alkalmazása miatt helybenhagyás:	5
A felajánlott bizonyítás indokolatlan elmulasztása:	3
Téves jogi álláspont miatt felderítetlen:	18
A Pp. 235. § (1) bekezdés alkalmazása:	8
A Pp. 235. § (1) bekezdés nem volt alkalmazható:	4

A Polgári perrendtartás felhívott szabályai

Pp. 3. § (3) A jogvita elbírálásához szükséges **bizonyítékok rendelkezésre bocsátása** – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a feleket terheli. A bizonyítás indítványozása elmulasztásának, illetve a bizonyítási indítvány elkésett voltának jogkövetkezményei, valamint a bizonyítás esetleges sikertelensége törvény eltérő rendelkezése hiányában a bizonyításra kötelezett felet terheli. A bíróság köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoztatni.

(4) A bíróság a **bizonyítási indítványhoz**, illetve a bizonyítást elrendelő határozatához nincs kötve. A bíróság mellőzi a bizonyítás elrendelését, vagy a már elrendelt bizonyítás lefolytatását (kiegészítését, megismétlését), ha az a jogvita elbírálása szempontjából szükségtelen. A bíróság a bizonyítás elrendelését mellőzni köteles, ha a bizonyítási indítványt a fél neki felróható okból elkésett, vagy egyébként a jóhiszemű pervitellel össze nem egyeztethető módon terjeszti elő, kivéve, ha a törvény eltérően rendelkezik.

(5) Ha törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, **szabadon felhasználhatja** a felek előadásait, valamint felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas.

Pp. 7 § (2) Az (1) bekezdésben foglaltak teljesülése érdekében a bíróság köteles a felet – ha nincs jogi képviselője – **perbeli eljárási jogairól** és kötelezettségeiről, valamint a pártfogó ügyvédi képviselet engedélyezésének lehetőségéről a szükséges tájékoztatással ellátni.

Pp. 5. § (1) A bíróság – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a felek közötti jogvitát nyilvános **tárgyaláson** bírálja el.

Pp. 115. § (1) Amennyiben a törvény másként nem rendelkezik, a **tárgyalásról**, a felek szóbeli meghallgatásáról, valamint a tárgyaláson kívül foganatosított egyéb meghallgatásról (kihallgatásról) **jegyzőkönyvet** kell készíteni.

Pp. 117. § (1) A jegyzőkönyvben röviden le kell írni az eljárás menetét és az annak során történteket, mégpedig úgy, hogy a jegyzőkönyv alapján azt is meg lehessen állapítani, vajon az eljárás a törvényben meghatározott **alaki követelményeknek** megfelel-e. Ha valamely kifejezés vagy kijelentés pontos szövege jelentős, azt szó szerint kell jegyzőkönyvbe venni.

(2) **Különösen** fel kell tüntetni a jegyzőkönyvben:

b) a felek által előadott vagy a periratokból felolvasott lényeges kérelmeket és nyilatkozatokat, ideértve a felek **tényállításait és bizonyítási indítványait**, valamint a keresetváltoztatást és a viszontkeresetet, úgyszintén a korábbi kérelmekről és nyilatkozatoktól való eltéréseket, illetőleg valamely nyilatkozatnak bírói felhívás ellenére való elmulasztását vagy megtagadását;

e) a **pervezetés** és rendfenntartás körében tett intézkedéseket, a korábbi eljárás ismertetésének megtörténtét, valamint a bíróság által az eljárás folyamán hozott végzéseket és az ítélet kihirdetésének megtörténtét.

Pp. 121. § (1) A pert keresetlevéllel kell megindítani; a **keresetlevélben** fel kell tüntetni:

c) az érvényesíteni kívánt jogot, az annak alapjául szolgáló tényeknek és azok bizonyítékainak előadásával;

Pp. 96. § (2) Az **idézésben** figyelmeztetni kell a címzettet a meg nem jelenés következményeire, és őt perbeli állásához képest a megfelelő tájékoztatással egyébként is el kell látni.

138. § (1) Az első tárgyalás kezdetén a felperes vagy az elnök felolvassa vagy ismerteti a keresetlevelet. Ezután a **felperes nyilatkozik** arra nézve, hogy a keresetlevélben előadott keresetét változatlanul fenntartja-e, illetőleg, hogy azt miként módosítja vagy változtatja meg.

139. § A felperes nyilatkozata után az **alperes terjeszti elő** ellenkérelmét, amely vagy a per megszüntetésére (157. §) irányul, vagy érdemi védekezést, illetve ellenkövetelést (viszontkereset, beszámítás) tartalmaz a felperes kereseti kérelmével szemben. Az ellenkérelemben elő kell adni az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait.

Pp. 141. § (2) A bíróság – ha ez a tényállás megállapításához szükséges –, a feleket felhívja **nyilatkozataik** megtételére és lefolytatja a bizonyítási eljárást. A fél köteles a tényállításait, nyilatkozatait, bizonyítékait – a per állása szerint – a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelelő időben előadni, illetve előterjeszteni. Ha a bizonyítás lefolytatása az első tárgyaláson ennek ellenére nem lehetséges, vagy csak részben lehetséges, a bíróság a tárgyalás elhalasztása mellett elrendelheti a per további előkészítését.

(6) Ha a felek valamelyike tényállításának, nyilatkozatának előadásával, bizonyítékainak előterjesztésével – a (2) bekezdésben előírt kötelezettsége ellenére – alapos ok nélkül **késlekedik**, és e kötelezettségének a bíróság felhívása ellenére sem tesz eleget, a bíróság a fél előadásának, előterjesztésének bevárása nélkül határoz, kivéve, ha álláspontja szerint a fél előadásának, előterjesztésének bevárása a per befejezését nem késlelteti.

Pp. 163. § (1) A bíróság a per eldöntéséhez szükséges tények megállapítása végett **bizonyítást** rendel el.

Pp. 164. § (1) A per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell **bizonyítania**, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valónak fogadja el.

Pp. 177. § (1) Ha a perben jelentős tény vagy egyéb körülmény megállapításához vagy megítéléséhez olyan különleges **szakértelem szükséges**, amellyel a bíróság nem rendelkezik, a bíróság szakértőt rendel ki. Rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni, több szakértőt csak különböző szakkérdések felmerülése esetében lehet kirendelni.

Pp. 145. § (1) Ha a per vagy valamely külön eldöntésre alkalmas kérdés a **határozathozatalra megérett**, az elnök a tárgyalást berekeszti.

Pp. 206. § (1) A bíróság a tényállást a felek előadásának és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékoknak egybevetése alapján állapítja meg; a **bizonyítékokat** a maguk összességében **értékeli**, és meggyőződése szerint bírálja el.

Pp. 220. § (3) Az ítéletnek a **rendelkező részt** követően **tájékoztatást** kell nyújtania arról, hogy az ítélet ellen van-e helye **fellebbezésnek** és hogy azt hol és mennyi idő alatt kell benyújtani. A feleket tájékoztatni kell a 256/B-256/E. §-ok szerint elbírálendő fellebbezés kötelező tartalmi elemeiről, illetve az ezek hiányából adódó jogkövetkezményekről. A feleket tájékoztatni kell arról is, hogy a 256/A. § (1) bekezdésének b)-d) pontjaiban felsorolt esetekben tárgyalás tartását kérhetik, illetve a fellebbezési határidő lejártá előtt előterjesztett közös kérelmük alapján a fellebbezés tárgyaláson kívüli elbírálása kérhető.

Pp. 239. § Amennyiben a jelen fejezet másként nem rendelkezik, a törvény Második Részének az elsőfokú eljárásra vonatkozó rendelkezéseit a másodfokú eljárásban is **megfelelően alkalmazni** kell.

Pp. 235. § (1) A **fellebbezésben** meg kell jelölni azt a határozatot, amely ellen a fellebbezés irányul és elő kell adni, hogy a fél a határozat megváltoztatását mennyiben és milyen okból kívánja. A fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására akkor kerülhet sor, ha az új tény vagy az új bizonyíték az első fokú határozat meghozatalát követően jutott a fellebbező fél tudomására, feltéve, hogy az – elbírálása esetén – reá kedvezőbb határozatot eredményezett volna. A fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására, vagy az első fokú bíróság által mellőzött bizonyítás lefolytatásának indítványozására akkor is sor kerülhet, ha az az első fokú határozat jogszabálysértő voltának alátámasztására irányul; a 141. § (6) bekezdésében foglaltakat azonban ebben az esetben is alkalmazni kell.

244. § (1) A fellebbező fél ellenfelét a fellebbezési tárgyalásra szóló idézésben arra is **figyelmeztetni** kell, hogy a fellebbezésre vonatkozóan **ellenkérelmet** terjeszthet elő, ha pedig a fellebbezéssel megtámadott ítélet megváltoztatását is kívánja – annyiban, amennyiben az ítélet ellen fellebbezésnek helye van – **csatlakozó fellebbezést** nyújthat be. A 235. § (1) bekezdése a fellebbezési ellenkérelemre, valamint a csatlakozó fellebbezésre is irányadó.

249. § (1) A **fellebbezési tárgyaláson** előterjeszhető tényállítások és bizonyítási indítványok tekintetében a 235. § rendelkezései megfelelően irányadók.

Pp. 252. § (2) A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét – a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül – végzéssel hatályon kívül helyezheti, és az elsőfokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasíthatja, ha az elsőfokú eljárás **lényeges szabályainak** megsértése miatt szükséges a tárgyalás megismétlése, illetőleg kiegészítése.

(3) Ha a **bizonyítási** eljárásnak **nagyterjedelmű** vagy teljes megismétlése, illetőleg kiegészítése szükséges, anélkül azonban, hogy az (1) és (2) bekezdésben foglalt feltételek fennállnának, a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét – mindenkor a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátai között – hatályon kívül helyezheti, és az elsőfokú bíróságot ebben a keretben a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasíthatja.

(4) A hatályon kívül helyező **végzésnek tartalmaznia kell** az első fokú ítélet ismertetését, a hatályon kívül helyezés okait, továbbá az új eljárásra vonatkozó utasításokat.